

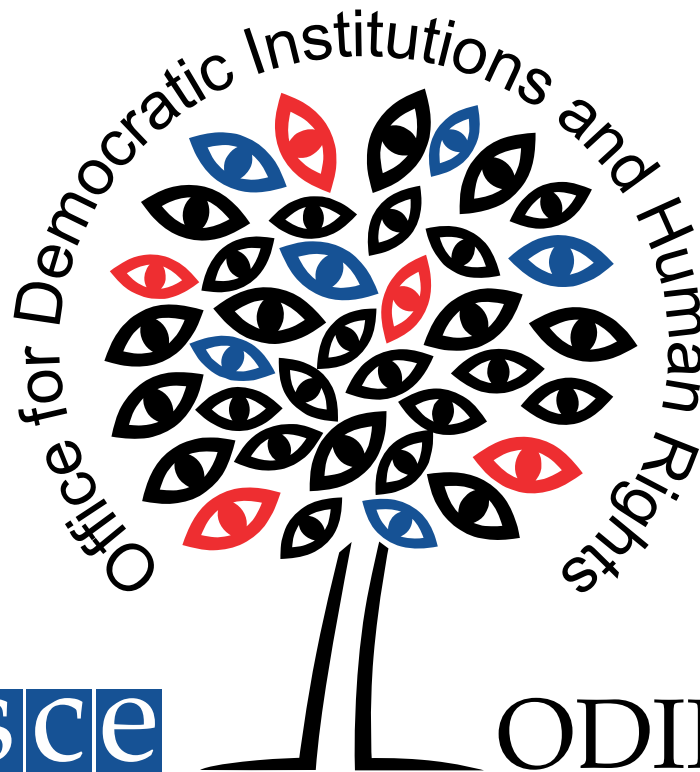

Οργανισμός για την Ασφάλεια και τη Συνεργασία στην Ευρώπη (ΟΑΣΕ)
Γραφείο Δημοκρατικών Θεσμών και Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων (ODIHR)

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ

ΠΡΩΡΕΣ ΒΟΥΛΕΥΤΙΚΕΣ ΕΚΛΟΓΕΣ
21 Μαΐου 2023

Τελική Έκθεση της Αποστολής Αξιολόγησης Εκλογών
του Γραφείου Δημοκρατικών Θεσμών και Ανθρωπίνων
Δικαιωμάτων

Βαρσοβία
21 Νοεμβρίου 2023

ΠΙΝΑΚΑΣ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

I.	ΣΥΝΟΨΗ.....	1
II.	ΕΙΣΑΓΩΓΗ ΚΑΙ ΕΥΧΑΡΙΣΤΙΕΣ.....	3
III.	ΙΣΤΟΡΙΚΟ.....	4
IV.	ΝΟΜΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ ΚΑΙ ΕΚΛΟΓΙΚΟ ΣΥΣΤΗΜΑ.....	5
V.	ΕΚΛΟΓΙΚΗ ΔΙΟΙΚΗΣΗ.....	8
VI.	ΕΓΓΡΑΦΗ ΕΚΛΟΓΕΩΝ.....	11
VII.	ΑΝΑΚΗΡΥΞΗ ΥΠΟΨΗΦΙΩΝ.....	12
VIII.	ΠΡΟΕΚΛΟΓΙΚΗ ΕΚΣΤΡΑΤΕΙΑ.....	13
IX.	ΧΡΗΜΑΤΟΔΟΤΗΣΗ ΤΗΣ ΠΡΟΕΚΛΟΓΙΚΗΣ ΕΚΣΤΡΑΤΕΙΑΣ.....	15
	A. ΕΣΟΔΑ ΚΑΙ ΕΞΟΔΑ ΤΗΣ ΠΡΟΕΚΛΟΓΙΚΗΣ ΕΚΣΤΡΑΤΕΙΑΣ.....	16
	B. ΑΠΑΙΤΗΣΕΙΣ ΥΠΟΒΟΛΗΣ ΕΚΘΕΣΕΩΝ ΚΑΙ ΕΠΟΠΤΕΙΑΣ.....	18
X.	ΜΕΣΑ ΜΑΖΙΚΗΣ ΕΝΗΜΕΡΩΣΗΣ (ΜΜΕ).....	20
	A. ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ ΤΩΝ ΜΜΕ.....	20
	B. ΝΟΜΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ ΤΩΝ ΜΜΕ.....	21
	Γ. ΚΑΛΥΨΗ ΤΗΣ ΠΡΟΕΚΛΟΓΙΚΗΣ ΕΚΣΤΡΑΤΕΙΑΣ ΑΠΟ ΤΑ ΜΜΕ.....	22
XI.	ΕΠΙΛΥΣΗ ΕΚΛΟΓΙΚΩΝ ΔΙΑΦΟΡΩΝ.....	23
XII.	ΕΚΛΟΓΙΚΗ ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΗ ΠΟΛΙΤΩΝ ΚΑΙ ΔΙΕΘΝΩΝ ΟΡΓΑΝΙΣΜΩΝ.....	24
XIII.	Η ΗΜΕΡΑ ΤΩΝ ΕΚΛΟΓΩΝ.....	24
XIV.	ΣΥΣΤΑΣΕΙΣ.....	26
	A. ΣΥΣΤΑΣΕΙΣ ΚΑΤΑ ΠΡΟΤΕΡΑΙΟΤΗΤΑ.....	26
	B. Β. ΑΛΛΕΣ ΣΥΣΤΑΣΕΙΣ.....	27
	ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ Ι. ΤΕΛΙΚΑ ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ.....	29
	ΣΧΕΤΙΚΑ ΜΕ ΤΟ ΓΡΑΦΕΙΟ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΚΩΝ ΘΕΣΜΩΝ ΚΑΙ ΑΝΘΡΩΠΙΝΩΝ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΩΝ (ΟΔΙHR).....	31

Ελλάδα
ΠΡΟΩΡΕΣ ΒΟΥΛΕΥΤΙΚΕΣ ΕΚΛΟΓΕΣ
21 Μαΐου 2023

Τελική Έκθεση της Αποστολής Αξιολόγησης Εκλογών του Γραφείου Δημοκρατικών Θεσμών και Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων (ODIHR)¹

I. ΣΥΝΟΨΗ

Μετά από πρόσκληση του Υπουργείου Εξωτερικών και βάσει των ευρημάτων και συμπερασμάτων της Αποστολής Αξιολόγησης Αναγκών (Needs Assessment Mission) που διενεργήθηκε μεταξύ 1 και 3 Μαρτίου 2023, το Γραφείο Δημοκρατικών Θεσμών και Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων του ΟΑΣΕ (στο εξής «ODIHR») απέστειλε Αποστολή Αξιολόγησης Εκλογών (στο εξής «η Αποστολή του ODIHR») για τις πρόωρες βουλευτικές εκλογές της 21^{ης} Μαΐου 2023 στην Ελλάδα. Η Αποστολή του ODIHR αξιολόγησε τη συμμόρφωση της εκλογικής διαδικασίας με τις δεσμεύσεις του ΟΑΣΕ, άλλες διεθνείς υποχρεώσεις και πρότυπα δημοκρατικών εκλογών καθώς και με την εθνική νομοθεσία. Σύμφωνα με τη μεθοδολογία του ODIHR, η Αποστολή του ODIHR δεν διενήργησε συστηματική και συνολική παρατήρηση των διαδικασιών της ημέρας των εκλογών, αλλά επισκέφθηκε περιορισμένο αριθμό εκλογικών τμημάτων την ημέρα των εκλογών.

Οι εκλογές πραγματοποιήθηκαν σε ανταγωνιστικό περιβάλλον και με ευρύ φάσμα πολιτικών επιλογών, ενώ οι θεμελιώδεις ελευθερίες έγιναν ως επί το πλείστον σεβαστές. Οι εκλογείς είχαν στη διάθεσή τους επαρκείς πληροφορίες που τους επέτρεπαν να κάνουν μια συνειδητή επιλογή. Αν και ορισμένες τεχνικές πτυχές επιδέχονται βελτιώσεων, οι εκλογές διεξήχθησαν αποτελεσματικά και οι φορείς διαχείρισης των εκλογών απολάμβαναν της μεγάλης εμπιστοσύνης του κοινού. Ζητήματα που σημειώνονται σε προηγούμενες συστάσεις του ODIHR και αφορούν τη διαφάνεια και τη λογοδοσία της χρηματοδότησης των πολιτικών κομμάτων και της προεκλογικής εκστρατείας, το δικαίωμα υποβολής υποψηφιότητας, την αποποινικοποίηση της εξύβρισης και της δυσφήμισης δεν έχουν ακόμη αντιμετωπιστεί.

Η εθνική νομοθεσία που διέπει τη διενέργεια εκλογών καθορίζει ένα ολοκληρωμένο πλαίσιο για τα θεμελιώδη ατομικά και πολιτικά δικαιώματα και μια υγιή βάση για δημοκρατικές εκλογές. Το Σύνταγμα τροποποιήθηκε το 2019 για να εισαγάγει, μεταξύ άλλων, το δικαίωμα ψήφου για τους πολίτες που διαμένουν στο εξωτερικό. Ο Εκλογικός Νόμος έχει επίσης υποστεί ουσιαστικές αλλαγές. Ειδικότερα, το 2023 υιοθετήθηκαν τροποποιήσεις που απαγορεύουν τη συμμετοχή στις εκλογές στα κόμματα η ηγεσία των οποίων έχει καταδικαστεί για σοβαρά αδικήματα ή εάν το κόμμα δεν «υπηρετεί την ελεύθερη λειτουργία του [ελληνικού] δημοκρατικού πολιτεύματος». Η γενική διατύπωση των τροποποιήσεων ήγειρε ανησυχίες για πιθανή αυθαίρετη εφαρμογή τους σε μελλοντικές εκλογές. Ορισμένες από τις προηγούμενες συστάσεις του ODIHR δεν έχουν ακόμη υλοποιηθεί, συμπεριλαμβανομένων εκείνων που αφορούν τα δικαιώματα των εκλογέων με νοητική αναπηρία και την αποτελεσματικότητα της επίλυσης εκλογικών διαφορών.

Η ευθύνη για τη διεξαγωγή των εκλογών καταμερίζεται σε διάφορους φορείς, όπως το Υπουργείο Εσωτερικών, το Ανώτατο Δικαστήριο και τα Ειδικά Εκλογοδικεία και το Υπουργείο Εξωτερικών. Η εκλογική διοίκηση απολάμβανε μεγάλης εμπιστοσύνης από τους εμπλεκόμενους φορείς στις εκλογές για την ακεραιότητα και τον επαγγελματισμό της. Αρκετά ψηφιακά εργαλεία χρησιμοποιήθηκαν για πρώτη φορά, όπως ψηφιακές πλατφόρμες για την εγγραφή εκλογέων από το εξωτερικό και για την ανακήρυξη υποψηφίων, ψηφιακές ταυτότητες και μετάδοση των προκαταρκτικών αποτελεσμάτων από όλα τα εκλογικά τμήματα με το σύστημα Ασφαλούς Μετάδοσης Αποτελεσμάτων (SRT).

---

¹ Η έκδοση στην αγγλική γλώσσα της παρούσας έκθεσης αποτελεί το μόνο επίσημο έγγραφο. Διατίθεται ανεπίσημη μετάφραση στην ελληνική γλώσσα.

Σύμφωνα με προηγούμενες συστάσεις του ODIHR, μια νέα τροποποίηση επιβάλλει την παροχή υποστήριξης στους εκλογείς με κινητικά προβλήματα στο εκλογικό τμήμα και επιτρέπει την παρουσία συνοδού. Ωστόσο, η εκλογική διοίκηση δεν θέσπισε ειδικά μέτρα για τη διευκόλυνση της αυτόνομης συμμετοχής των εκλογέων με αναπηρία ή την εξάλειψη των φυσικών εμποδίων στα εκλογικά κέντρα.

Η ψήφος είναι υποχρεωτική για τους πολίτες που συμπληρώνουν το 17^ο έτος της ηλικίας τους κατά το έτος των εκλογών, αν και δεν επιβάλλονται κυρώσεις για την αποχή. Οι πολίτες που έχουν κριθεί διανοητικά ανίκανοι από δικαστήριο στερούνται του εκλογικού δικαιώματος, κατά παράβαση των αρχών της καθολικής και ίσης ψηφοφορίας. Θετική εξέλιξη αποτελεί ότι ο γενικός περιορισμός του δικαιώματος ψήφου βάσει οποιασδήποτε ποινικής καταδίκης περιορίστηκε και αφορά την τελεσίδικη καταδίκη για ορισμένα αδικήματα. Υπάρχει εμπιστοσύνη του κοινού στους καταλόγους ψηφοφορίας, οι οποίοι εξάγονται από τον εκλογικό κατάλογο, παρά το γεγονός ότι ο αριθμός των εγγεγραμμένων εκλογέων είναι σημαντικά διογκωμένος, στο 93,6 τοις εκατό των νομίμως διαμενόντων, γεγονός που επηρεάζει την ακρίβεια του υπολογισμού συμμετοχής των εκλογέων.

Οι πολίτες ηλικίας 25 ετών και άνω που έχουν δικαίωμα ψήφου (εκλέγειν), θεωρούνται εκλόγιμοι και μπορούν να υποβάλουν την υποψηφιότητα τους (εκλέγεσθαι). Σε αντίθεση με προηγούμενες συστάσεις του ODIHR και τα διεθνή πρότυπα, το νομικό πλαίσιο περιορίζει το δικαίωμα του εκλέγεσθαι για τους κατόχους ορισμένων δημοσίων θέσεων. Από τα 48 κόμματα και συνασπισμούς και τα τρία άτομα που υπέβαλαν υποψηφιότητα, ανακηρύχθηκαν υποψήφιοι 35 κόμματα και συνασπισμοί, καθώς και ένας ανεξάρτητος υποψήφιος. Το νεοσυσταθέν κόμμα «Έλληνες» απορρίφθηκε συνεπεία των πρόσφατων τροποποιήσεων, λόγω της καταδίκης ενός εκ των ηγετών του για σοβαρά αδικήματα. Σε άλλους δεν επιτράπη η εγγραφή για διάφορους διαδικαστικούς λόγους.

Οι υποψήφιοι διεξήγαγαν τις εκστρατείες τους ελεύθερα και οι θεμελιώδεις ελευθερίες του συνέρχεσθαι, του συνεταιρίζεσθαι και της έκφρασης έγιναν σεβαστές. Η προεκλογική εκστρατεία ήταν ανταγωνιστική και το ευρύ φάσμα των υποψηφίων εξασφάλισε μια ευρεία επιλογή πολιτικών εναλλακτικών λύσεων. Τα κύρια θέματα της προεκλογικής εκστρατείας επικεντρώθηκαν γύρω από την οικονομία, την ανάπτυξη, την απασχόληση, το κόστος διαβίωσης, την κοινωνική ασφάλιση και έναν πιθανό μετεκλογικό συνασπισμό. Τα κόμματα βασίστηκαν κυρίως σε μικρές και μεσαίες συγκεντρώσεις, σε προσωπικές συναντήσεις, στα μέσα κοινωνικής δικτύωσης και στην τηλεόραση, ενώ μεγάλες εκδηλώσεις για το κλείσιμο της προεκλογικής εκστρατείας διοργανώθηκαν στην Αθήνα.

Η ισότητα των φύλων παρέμεινε στο περιθώριο της θεματικής της προεκλογικής εκστρατείας και δεν προωθήθηκε η ορατότητα των γυναικών υποψηφίων από τα πολιτικά κόμματα. Οι λίστες των υποψηφίων έπρεπε να περιλαμβάνουν τουλάχιστον το 40 τοις εκατό των υποψηφίων κάθε φύλου ανά εκλογική περιφέρεια, χωρίς όμως να υφίστανται προϋποθέσεις για τη σειρά τοποθέτησης στη λίστα. Οι γυναίκες εξακολουθούν να υποεκπροσωπούνται με ποσοστό 18,7 τοις εκατό στο απερχόμενο και 24 τοις εκατό στο νεοεκλεγέν κοινοβούλιο, εγείροντας ερωτήματα σχετικά με την αποτελεσματικότητα της ποσόστωσης αυτής καθ' αυτής. Δεν τηρούνται αναλυτικά στοιχεία σχετικά με την εκπροσώπηση των δύο φύλων από τους φορείς της εκλογικής διοίκησης.

Η νομοθεσία για τα πολιτικά κόμματα και τη χρηματοδότηση των προεκλογικών εκστρατειών κωδικοποιήθηκε με προεδρικό διάταγμα το 2022, προκειμένου να επικαιροποιηθεί το νομικό πλαίσιο που ίσχυε από το 2002. Οι τροποποιήσεις του 2022 μείωσαν τις κυρώσεις για διοικητικές παραβάσεις, αύξησαν το ανώτατο όριο των δαπανών που καταβάλλονται χωρίς τραπεζικό έμβασμα και παρέτειναν τον χρόνο που επιτρέπεται στα κόμματα και τους συνασπισμούς να δημοσιεύουν ετήσιους λογαριασμούς. Ενώ το νομικό πλαίσιο θεσπίζει σημαντικές απαιτήσεις δημοσιοποίησης και υποβολής εκθέσεων, η διαφάνεια και η λογοδοσία της χρηματοδότησης των πολιτικών κομμάτων και της προεκλογικής εκστρατείας παραμένουν προβληματικές, λόγω της μη τακτικής και έγκαιρης υποβολής εκθέσεων και των υφιστάμενων νομικών κενών.

Η ελευθερία του Τύπου και της έκφρασης κατοχυρώνονται από το Σύνταγμα. Το περιβάλλον των ΜΜΕ είναι ποικιλόμορφο, προκλήσεις όμως αποτελούν μεταξύ άλλων η συγκέντρωση της ιδιοκτησίας των μέσων ενημέρωσης, η ανεξαρτησία της δημόσιας ραδιοτηλεόρασης, οι στρατηγικές αγωγές κατά της συμμετοχής του κοινού και η κατασκοπευτική παρακολούθηση των εργαζομένων στα μέσα ενημέρωσης. Η εξύβριση και η δυσφήμιση παραμένουν ποινικά αδικήματα. Η κάλυψη των κομμάτων στα ηλεκτρονικά μέσα ενημέρωσης πραγματοποιείται βάσει των προηγούμενων εκλογικών αποτελεσμάτων, δίνοντας μεγαλύτερη προβολή στα μεγάλα κόμματα. Ενώ η ποσότητα και η πληθώρα πληροφοριών επέτρεψαν στους εκλογείς να προβούν σε τεκμηριωμένες επιλογές, το αυστηρό ρυθμιστικό πλαίσιο περιόρισε τη γνήσια αντιπαράθεση.

Το νομοθετικό πλαίσιο προβλέπει την επίλυση εκλογικών διαφορών για ορισμένες αποφάσεις και ενέργειες κατά τη διάρκεια της εκλογικής διαδικασίας, αλλά τα ένδικα μέσα είναι περιορισμένα ενώ δεν προβλέπονται προθεσμίες για την εκδίκαση των περισσότερων προσφυγών. Αν και υπήρξαν ελάχιστες καταγγελίες σε αυτές τις εκλογές, το νομικό πλαίσιο υπονομεύει την αποτελεσματική νομική προσφυγή, σε αντίθεση με τις δεσμεύσεις του ΟΑΣΕ και τις διεθνείς υποχρεώσεις.

Η ημέρα των εκλογών ήταν ήρεμη, καθώς η ψηφοφορία και η καταμέτρηση εξελίχθηκαν χωρίς σοβαρά περιστατικά και τα προκαταρκτικά αποτελέσματα ανακοινώθηκαν αμέσως. Στον περιορισμένο αριθμό εκλογικών τμημάτων που επισκέφθηκε η Αποστολή του ODIHR, οι εφορευτικές επιτροπές εργαζόνταν με επαγγελματισμό και σε γενικές γραμμές τηρούσαν τις διαδικασίες. Ορισμένες προκλήσεις με τη χρήση των νέων τεχνολογιών υποδεικνύουν ότι επιπρόσθετη κατάρτιση είναι απαραίτητη, ενώ η απουσία διορισμένων πολιτών-μελών των εφορευτικών επιτροπών αύξησε το φόρτο εργασίας για όσους ήταν παρόντες.

Η παρούσα έκθεση εμπεριέχει συστάσεις προκειμένου να ενισχυθούν οι προσπάθειες περαιτέρω ευθυγράμμισης της εκλογικής διαδικασίας στην Ελλάδα με τις δεσμεύσεις του ΟΑΣΕ και άλλες διεθνείς υποχρεώσεις, και πρότυπα για δημοκρατικές εκλογές. Προτεραιότητα δίνεται στις συστάσεις αναφορικά με τη ρύθμιση της επιτρεπόμενης απόκλισης του αριθμού των εκλογέων ανά εκλογική περιφέρεια, τη λήψη περαιτέρω μέτρων για την αύξηση της εκπροσώπησης των γυναικών και τη διευκόλυνση της αποτελεσματικής συμμετοχής των ατόμων με αναπηρία στην εκλογική διαδικασία, καθώς και την ενίσχυση της διαφάνειας και της λογοδοσίας μέσω της βελτίωσης της υποβολής εκθέσεων για τη χρηματοδότηση της προεκλογικής εκστρατείας και της αποποινικοποίησης της εξύβρισης και της δυσφήμισης. Το γραφείο του ODIHR είναι πρόθυμο να συνδράμει τις αρχές για την βελτίωση της εκλογικής διαδικασίας και την υλοποίηση των συστάσεων που εμπεριέχονται τόσο στην παρούσα όσο και σε προηγούμενες εκθέσεις.

II. ΕΙΣΑΓΩΓΗ ΚΑΙ ΕΥΧΑΡΙΣΤΙΕΣ

Μετά από επίσημη πρόσκληση για την παρατήρηση των πρόωρων βουλευτικών εκλογών της 21^{ης} Μαΐου 2023 και βάσει σύστασης της Αποστολής Αξιολόγησης Αναγκών που διενεργήθηκε από την 1^η έως την 3 Μαΐου 2023, το Γραφείο Δημοκρατικών Θεσμών και Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων (ODIHR) του ΟΑΣΕ απέστειλε Αποστολή Αξιολόγησης των Εκλογών από τις 8 έως τις 25 Μαΐου.² Επικεφαλής της Αποστολής του ODIHR ήταν ο Douglas Wake ενώ η Αποστολή αποτελείτο από έξι εμπειρογνώμονες από πέντε κράτη μέλη του ΟΑΣΕ (τρεις γυναίκες και τρεις άνδρες). Η Αποστολή του ODIHR είχε την έδρα της στην Αθήνα και επισκέφθηκε τους δήμους Αγίας Παρασκευής και Αμαρουσίου.

² Βλέπε τις [προηγούμενες εκθέσεις του ODIHR για την Ελλάδα](#).

Η εκλογική διαδικασία αξιολογήθηκε ως προς τη συμμόρφωσή της με τις δεσμεύσεις του ΟΑΣΕ, άλλες διεθνείς υποχρεώσεις και πρότυπα διενέργειας δημοκρατικών εκλογών και ως προς την εθνική νομοθεσία. Σύμφωνα με τη μεθοδολογία του ODIHR, η Αποστολή δεν διενήργησε παρατήρηση των διαδικασιών της ημέρας των εκλογών κατά συστηματικό ή συνολικό τρόπο, αλλά επισκέφθηκε περιορισμένο αριθμό εκλογικών τμημάτων.

Η Αποστολή του ODIHR επιθυμεί να ευχαριστήσει το Υπουργείο Εξωτερικών, το Υπουργείο Εσωτερικών, τον Άρειο Πάγο και άλλους εκπροσώπους του δικαστικού σώματος για τη συνεργασία και τη βοήθεια που παρείχαν καθώς και να εκφράσει την ευγνωμοσύνη της προς τους εκπροσώπους άλλων κρατικών φορέων και φορέων της τοπικής αυτοδιοίκησης, εφορευτικών επιτροπών, πολιτικών κομμάτων, υποψηφίων, μέσων μαζικής ενημέρωσης, της κοινωνίας των πολιτών, του ακαδημαϊκού χώρου και προς άλλους συνομιλητές που μοιράστηκαν τις απόψεις τους.

III. ΙΣΤΟΡΙΚΟ

Το Σύνταγμα ορίζει την Ελλάδα ως κοινοβουλευτική δημοκρατία. Το κοινοβούλιο ασκεί τη νομοθετική εξουσία μαζί με τον πρόεδρο, ο οποίος εκλέγεται από το κοινοβούλιο για πενταετή θητεία.

Στις 22 Απριλίου, ενάμιση μήνα πριν από τη λήξη της θητείας του κοινοβουλίου, ο πρόεδρος, κατόπιν αιτήματος της κυβέρνησης, διέλυσε το κοινοβούλιο και προκήρυξε πρόωρες εκλογές για τις 21 Μαΐου. Έτσι έμειναν μόνο 27 ημέρες για την προετοιμασία των εκλογών και την προεκλογική εκστρατεία. Η κυβέρνηση εξήγησε το αίτημά της αναφερόμενη στην ανάγκη μιας εδραιωμένης και σταθερής κυβέρνησης για την περαιτέρω αύξηση της πιστοληπτικής ικανότητας της χώρας. Οι πρόωρες εκλογές αναμένονταν εν μέσω της ευρέως διαδεδομένης πεποίθησης ότι, σύμφωνα με το εκλογικό σύστημα της απλής αναλογικής που θα ίσχυε για μία μόνο εκλογική αναμέτρηση το 2023, κανένα κόμμα δεν θα μπορούσε να εξασφαλίσει την απόλυτη πλειοψηφία ή να σχηματίσει κυβέρνηση συνασπισμού. Έτσι, ήταν ευρέως αναμενόμενο να διεξαχθούν σύντομα δεύτερες βουλευτικές εκλογές με ένα διαφορετικό εκλογικό σύστημα ενισχυμένης αναλογικής που θα ευνοούσε το πρώτο κόμμα.³

Ως αποτέλεσμα των πρόωρων βουλευτικών εκλογών της 7^{ης} Ιουλίου 2019, έξι κόμματα απέκτησαν εκπροσώπηση στο κοινοβούλιο με τη Νέα Δημοκρατία (ΝΔ) να συγκεντρώνει την πλειοψηφία των εδρών.⁴ Τους μήνες που προηγήθηκαν των εκλογών του 2023, ένα τραγικό σιδηροδρομικό δυστύχημα με 57 νεκρούς και η αποκάλυψη ότι η Ελληνική Υπηρεσία Πληροφοριών χρησιμοποίησε κατασκοπευτικό λογισμικό για την παρακολούθηση ορισμένων πολιτικών, δημοσιογράφων και επιχειρηματιών κυριαρχούσαν στον πολιτικό διάλογο. Μετά το δυστύχημα ακολούθησαν εβδομάδες μεγάλων διαδηλώσεων, οι οποίες αντανάκλασαν την εντεινόμενη δυσαρέσκεια και τα αιτήματα για ανάληψη πολιτικής ευθύνης από ορισμένα τμήματα του εκλογικού σώματος, συμπεριλαμβανομένων των δημοσίων υπαλλήλων, ορισμένων συνδικαλιστικών οργανώσεων και των φοιτητών. Ο κοινοβουλευτικός διάλογος κινήθηκε γύρω από τις διαφορετικές απόψεις των κομμάτων αναφορικά με τις τροποποιήσεις του νόμου που οδήγησαν στην απαγόρευση συμμετοχής στις εκλογές αυτές του

³ Το εκλογικό σύστημα ισχύει για τις πρώτες εκλογές του 2023 και οποιεσδήποτε επόμενες εκλογές θα διεξαχθούν με διαφορετικό σύστημα ως αποτέλεσμα των νομοθετικών αλλαγών που υιοθετήθηκαν τα προηγούμενα χρόνια· βλέπε επίσης *Νομικό Πλαίσιο και Εκλογικό Σύστημα*. Συγκεκριμένα, μετά από μια κοινοβουλευτική ψηφοφορία τον Ιανουάριο του 2020, το σύστημα κατανομής 50 επιπλέον εδρών στα κόμματα με τις περισσότερες ψήφους άνω του 25 τοις εκατό θα εισαχθεί για τις επόμενες εκλογές. Δεδομένου ότι οι εκλογές της 21^{ης} Μαΐου, αντικείμενο της παρούσας έκθεσης, δεν οδήγησαν στον σχηματισμό κυβέρνησης, προκηρύχθηκαν νέες εκλογές για τις 25 Ιουνίου 2023 και διεξήχθησαν με το σύστημα της κατανομής επιπλέον εδρών. Οι αλλαγές του εκλογικού συστήματος αποτέλεσαν αντικείμενο πολιτικής συζήτησης με το σημερινό κυβερνών κόμμα να τάσσεται υπέρ της ενισχυμένης αναλογικής και το μεγαλύτερο κόμμα της αντιπολίτευσης υπέρ της απλής αναλογικής.

⁴ Νέα Δημοκρατία (ΝΔ, 158), Συνασπισμός Ριζοσπαστικής Αριστεράς (ΣΥ.ΡΙΖ.Α, 86), Κίνημα Αλλαγής ΚΙΝ.ΑΛ (22), Κομμουνιστικό Κόμμα Ελλάδας (ΚΚΕ, 15), Ελληνική Λύση (10), ΜέΡΑ25 (9).

νεοϊδρυθέντος κόμματος «Έλληνες», λόγω της καταδίκης ενός εκ των ηγετών του για σοβαρά αδικήματα.⁵ (Βλέπε *Νομικό Πλαίσιο και Εκλογικό Σύστημα και Ανακήρυξη Υποψηφίων*). Οι εκλογές αυτές έλαβαν χώρα εν μέσω αυξήσεων του κόστους διαβίωσης αλλά και βελτίωσης των οικονομικών δεικτών, σε μια ατμόσφαιρα πολιτικής πόλωσης, και εν μέσω της δημόσιας συζήτησης για μια πολύ πιθανή δεύτερη εκλογική αναμέτρηση.

Παρά ορισμένες θετικές εξελίξεις στον τομέα της ισότητας των φύλων,⁶ οι γυναίκες εξακολουθούν να υποεκπροσωπούνται στις περισσότερες θέσεις εθνικής διακυβέρνησης και τοπικής αυτοδιοίκησης.⁷ Πρόεδρος από το 2020, η Κατερίνα Σακελλαροπούλου είναι η πρώτη γυναίκα που κατέχει αυτό το αξίωμα. Ωστόσο, οι γυναίκες αποτελούσαν μόνο το 18,7 τοις εκατό του απερχόμενου κοινοβουλίου και το 24 τοις εκατό του βραχύβιου κοινοβουλίου μετά τις εκλογές του Μαΐου. Μεταξύ 19 υπουργών, δύο ήταν γυναίκες, όπως και μόλις 19 από τους συνολικά 332 δημάρχους.

IV. ΝΟΜΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ ΚΑΙ ΕΚΛΟΓΙΚΟ ΣΥΣΤΗΜΑ

Το Σύνταγμα του 1975 και ο Νόμος περί Εκλογής Βουλευτών του 2007 (εκλογικός νόμος) αποτελούν τη νομική βάση για τις βουλευτικές εκλογές. Συνδυαστικά, καθορίζουν ένα ολοκληρωμένο πλαίσιο για τα θεμελιώδη ατομικά και πολιτικά δικαιώματα και μια υγιή βάση για δημοκρατικές εκλογές. Το πλαίσιο συμπληρώνεται από το Νόμο του 2002 περί χρηματοδότησης και οικονομικού ελέγχου των πολιτικών κομμάτων και της προεκλογικής εκστρατείας, το Νόμο περί Διευκόλυνσης της άσκησης του εκλογικού δικαιώματος εκλογέων που βρίσκονται εκτός Ελληνικής Επικράτειας του 2019 και εγκυκλίους σχετικά με τεχνικές πτυχές των εκλογών, που εκδίδονται από το Υπουργείο Εσωτερικών. Η Ελλάδα έχει κυρώσει τις σημαντικότερες διεθνείς και περιφερειακές πράξεις που σχετίζονται με τη διενέργεια δημοκρατικών εκλογών.⁸ Το Σύνταγμα επιβεβαιώνει επίσης ότι οι κυρωμένες διεθνείς συμβάσεις αποτελούν αναπόσπαστο μέρος του ελληνικού εσωτερικού δικαίου και υπερισχύουν κάθε αντίθετης διάταξης νόμου.

Το Σύνταγμα τροποποιήθηκε τελευταία φορά το 2019. Μεταξύ άλλων, οι τροποποιήσεις του 2019 εισήγαγαν το δικαίωμα ψήφου για τους πολίτες που διαμένουν στο εξωτερικό, τροποποίησαν τη διαδικασία ψηφοφορίας για την εκλογή του προέδρου, εισήγαγαν το δικαίωμα λαϊκής νομοθετικής πρωτοβουλίας και προέβλεψαν νέους κανόνες σχετικά με την ασυλία των βουλευτών. Σύμφωνα με τη διεθνή ορθή πρακτική, το Σύνταγμα διασφαλίζει τους εκλογικούς κανόνες έναντι συχνών τροποποιήσεων, καθώς προβλέπει ότι τυχόν νόμοι που επιφέρουν αλλαγές στο εκλογικό σύστημα και

⁵ Το κόμμα «Έλληνες» ιδρύθηκε από τον Ηλία Κασσιδιάρη, πρώην βουλευτή, ο οποίος εκτίει σήμερα ποινή φυλάκισης 13 ετών για τον ηγετικό του ρόλο στο πρώην κοινοβουλευτικό κόμμα «Χρυσή Αυγή», το οποίο κηρύχθηκε εγκληματική οργάνωση το 2020. Καταδικάστηκε για ανθρωποκτονία, ρατσιστική βία και νομιμοποίηση εσόδων από παράνομες δραστηριότητες, ενώ εκκρεμεί έφεση.

⁶ Εκτός από την αύξηση της προϋπόθεσης του φύλου στο 40 τοις εκατό των υποψηφίων ανά εκλογική περιφέρεια για τις βουλευτικές και τις Ευρωεκλογές, η ισχύει από τις πρόωρες βουλευτικές εκλογές του 2019, ο [Νόμος 4604/2019 για την προώθηση της ουσιαστικής ισότητας των φύλων, πρόληψη και καταπολέμηση της έμφυλης βίας](#) στοχεύει περαιτέρω στην εφαρμογή της αρχής της ίσης μεταχείρισης των δύο φύλων, στην ενσωμάτωση της διάστασης του φύλου και στην ενίσχυση των μέτρων για την πρόληψη και την εξάλειψη της βίας κατά των γυναικών. Το [Εθνικό Σχέδιο Δράσης για την Ισότητα των Φύλων 2021-2025, μεταξύ άλλων](#), ενσωματώνει την διάσταση του φύλου στις τομεακές πολιτικές.

⁷ Κατά τη συνεδρίασή του στην Αθήνα το 2009, το Υπουργικό Συμβούλιο του ΟΑΣΕ κάλεσε τα συμμετέχοντα κράτη να «εξετάσουν την πρόβλεψη συγκεκριμένων μέτρων για την επίτευξη του στόχου της ισορροπημένης εκπροσώπησης των φύλων σε όλα τα νομοθετικά, δικαστικά και εκτελεστικά όργανα» (MC.DEC/ 7/09).

⁸ Συμπεριλαμβανομένων της [Διεθνούς Σύμβασης για την Κατάργηση κάθε Μορφής Φυλετικών Διακρίσεων του 1965](#), του [Διεθνούς Συμφώνου για τα ατομικά και πολιτικά δικαιώματα του 1966](#) (ICCPR), της [Σύμβασης για την Εξάλειψη κάθε μορφής διακρίσεων κατά των Γυναικών του 1979](#) (CEDAW), της [Σύμβασης των Ηνωμένων Εθνών για τα Δικαιώματα των Ατόμων με Αναπηρία 2006](#) (CRPD) και της [Ευρωπαϊκής Σύμβασης Προστασίας των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου & Βασικών Ελευθεριών του 1950](#) (ECHR). Η Ελλάδα είναι μέλος της [Ευρωπαϊκής Επιτροπής για τη Δημοκρατία δια του Δικαίου του Συμβουλίου της Ευρώπης](#) (Επιτροπή της Βενετίας) και της [Ομάδας Κρατών κατά της Διαφθοράς του Συμβουλίου της Ευρώπης](#) (GRECO). Η Ελλάδα έχει υπογράψει (1997) αλλά δεν έχει κυρώσει τη [Σύμβαση Πλαίσιο του Συμβουλίου της Ευρώπης για την Προστασία των Εθνικών Μειοτήτων](#).

τα εκλογικά όρια εφαρμόζονται στις δεύτερες εκλογές μετά την υιοθέτησή τους, εκτός εάν ο νόμος εγκριθεί με πλειοψηφία δύο τρίτων από τη βουλή.⁹

Ο εκλογικός νόμος έχει υποστεί ουσιαστικές αλλαγές από τις τελευταίες βουλευτικές εκλογές του 2019, ενώ οι πιο πρόσφατες τροποποιήσεις υιοθετήθηκαν τον Απρίλιο του 2023. Παρά τις τροποποιήσεις, ορισμένες προηγούμενες συστάσεις του ODIHR δεν έχουν ακόμη υλοποιηθεί, συμπεριλαμβανομένων των συστάσεων αναφορικά με τα δικαιώματα των εκλογέων με διανοητική αναπηρία, την αποτελεσματικότητα της επίλυσης εκλογικών διαφορών, τη διαφάνεια των κανονισμών χρηματοδότησης της προεκλογικής εκστρατείας και την αποποινικοποίηση της δυσφήμισης.

Οι τροποποιήσεις που εγκρίθηκαν το 2019 προβλέπουν τη διαδικασία της ψηφοφορίας στο εξωτερικό, τους κανόνες για την ανακήρυξη των υποψηφίων, συμπεριλαμβανομένης της εισαγωγής μιας νέας ηλεκτρονικής πλατφόρμας για την αίτηση εγγραφής των υποψηφίων, τη δημοσίευση πληροφοριών για την προσέλευση των εκλογέων σε εθνικό και περιφερειακό επίπεδο, καθώς και την προσβασιμότητα των εκλογέων με αναπηρία κατά την ημέρα των εκλογών. Θετική εξέλιξη αποτελεί η κατάργηση, το 2019, της καθολικής στέρησης του δικαιώματος ψήφου λόγω οποιασδήποτε ποινικής καταδίκης μετά από αναθεώρηση του Ποινικού Κώδικα. Ως αποτέλεσμα των τροποποιήσεων που εγκρίθηκαν το 2021, το δικαίωμα του εκλέγειν στερούνται μόνον όσοι έχουν καταδικαστεί για ορισμένα αδικήματα. (Βλέπε *Δικαιώματα Εκλογέων*). Οι εν λόγω τροποποιήσεις απαγορεύουν επίσης σε πρόσωπο με τελεσίδικη ποινική καταδίκη για ορισμένα αδικήματα να ηγείται πολιτικού κόμματος ή συνασπισμού.

Οι τροποποιήσεις που εγκρίθηκαν τον Φεβρουάριο του 2023 αποκλείουν από τη συμμετοχή στις εκλογές κόμματα των οποίων ηγούνται πολιτικοί που έχουν καταδικαστεί για σοβαρά αδικήματα ή που «δεν υπηρετούν την ελεύθερη λειτουργία του δημοκρατικού πολιτεύματος της [Ελλάδας]».¹⁰ Ο νόμος τροποποιήθηκε περαιτέρω τον Απρίλιο του 2023 προκειμένου να ορίσει τον όρο της «πραγματικής ηγεσίας» ενός κόμματος.¹¹ Εξουσιοδότησε επίσης τον Άρειο Πάγο να αποφασίζει για την επιλεξιμότητα ενός κόμματος να συμμετάσχει στις εκλογές, γεγονός που ορισμένοι συνομιλητές της αποστολής του ODIHR επέκριναν ως άσκηση κρατικής πίεσης στο δικαστικό σώμα.¹² Ενώ η απαγόρευση μπορεί να συντάσσεται με τους συγκεκριμένους επιτρεπόμενους λόγους περιορισμών, όπως ορίζονται στο άρθρο 11 της Ευρωπαϊκής Σύμβασης για την Προστασία των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου και των Θεμελιωδών Ελευθεριών, η ευρεία διατύπωση των τροποποιήσεων ελλοχεύει τον κίνδυνο αυθαίρετης εφαρμογής τους σε μελλοντικές εκλογές.¹³ Επιπλέον, οι τροποποιήσεις αυτές

⁹ Στο Μέρος II.2.β. του [Κώδικα Ορθών Πρακτικών επί Εκλογικών Ζητημάτων του 2002 της Επιτροπής της Βενετίας](#), συστήνεται «τα θεμελιώδη στοιχεία του εκλογικού νόμου [...] δεν θα πρέπει να υπόκεινται σε τροποποιήσεις σε διάστημα μικρότερο του ενός έτους πριν από τις εκλογές». Στην παράγραφο 63 της [Αιτιολογικής Έκθεσης του Κώδικα Ορθών Πρακτικών](#) αναφέρεται ότι «[η] σταθερότητα του νόμου είναι πρωταρχικής σημασίας για την αξιοπιστία της εκλογικής διαδικασίας, η οποία από μόνη της είναι ζωτικής σημασίας για την εδραίωση της δημοκρατίας».

¹⁰ Τα άτομα αυτά, μπορούν ωστόσο να πολιτευτούν ως ανεξάρτητοι υποψήφιοι εφόσον δεν υπάρχει αμετάκλητη καταδικαστική απόφαση εναντίον τους για σοβαρό αδίκημα (η τελεσίδικη απόφαση εκκρεμεί λόγω διαδικασίας έφεσης).

¹¹ Ο «πραγματικός αρχηγός» ορίζεται στο άρθρο 32 ως εξής «η πραγματική ηγεσία έχει την έννοια ότι πρόσωπο άλλο από εκείνο που κατέχει τυπικά θέση προέδρου, γενικού γραμματέα, μέλους της διοικούσας επιτροπής ή νομίμου εκπροσώπου με συγκεκριμένες πράξεις του εμφανίζεται να ασκεί διοίκηση του κόμματος, ή να έχει τοποθετήσει εικονική ηγεσία, ή να έχει τον ηγετικό πολιτικό ρόλο προς το εκλογικό σώμα.»

¹² Ενώ το Ανώτατο Δικαστήριο είναι αρμόδιο για την ερμηνεία της συνταγματικότητας της νομοθεσίας, η ευρεία δικαιοδοσία που έχει ανατεθεί στο Ανώτατο Δικαστήριο από το κοινοβούλιο επί θέματος που δεν ρυθμίζεται από το Σύνταγμα, δύναται να υπονομεύσει τις αρχές του κράτους δικαίου, οι οποίες προϋποθέτουν μέτρα για τη διασφάλιση, μεταξύ άλλων, της τήρησης των αρχών της υπεροχής του νόμου, της ισότητας ενώπιον του νόμου και της διάκρισης των εξουσιών. Βλέπε την Έκθεση του Γενικού Γραμματέα, [A/66/749](#), παρα.2. Βλέπε επίσης [Βασικές Αρχές των Ηνωμένων Εθνών για την Ανεξαρτησία της δικαστικής εξουσίας](#), αρχή 1.

¹³ Σε αρκετές περιπτώσεις, το Ευρωπαϊκό Δικαστήριο Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων (ΕΔΑΔ) αποφάνθηκε ότι το κράτος δικαιούται να λαμβάνει προληπτικά μέτρα για την προστασία της δημοκρατίας έναντι των ενώσεων, εάν μια επαρκώς άμεση απειλή για τα δικαιώματα των άλλων υπονομεύει τις θεμελιώδεις αξίες στις οποίες στηρίζεται μια δημοκρατική κοινωνία. Βλέπε, για παράδειγμα, [Socialist Party and Others v. Turkey](#), [no. 21237/93](#), 25 Μαΐου 1998, [Herri Batasuna and Batasuna v. Spain](#), [25803/04 and 25817/04](#). Βλέπε επίσης [ODIHR and Venice Commission Joint Opinion on the draft act to regulate the formation, the inner structures, functioning of political parties and their participation in election of Malta](#).

υιοθετήθηκαν ενόψει των εκλογών με την στήριξη μόνο δύο κοινοβουλευτικών κομμάτων και, ως εκ τούτου, στερούνταν πραγματικής δημόσιας διαβούλευσης και ευρείας πολιτικής συναίνεσης.¹⁴ Ο αντιπρόεδρος του Αρείου Πάγου επέκρινε την τροπολογία αυτή ως πολιτικά υποκινούμενη και παραιτήθηκε.¹⁵

Οι εκλογές αφορούσαν την εκλογή 300 μελών του κοινοβουλίου που εκλέγονται με αναλογικό σύστημα με μεικτές ανοικτές και κλειστές λίστες πολιτικών κομμάτων.¹⁶ Συνολικά, εξελέγησαν 285 μέλη σε 59 πολυεδρικές εκλογικές περιφέρειες μέσω ανοικτών λιστών πολιτικών κομμάτων. Οι υπόλοιπες 15 έδρες κατανεμήθηκαν μέσω κλειστών κομματικών λιστών σε μια εκλογική περιφέρεια σε όλη τη χώρα με βάση το ποσοστό των συνολικών ψήφων που έλαβε κάθε πολιτικό κόμμα.¹⁷ Ο αριθμός των εδρών σε κάθε εκλογική περιφέρεια καθορίζεται από τον αριθμό των νόμιμων κατοίκων σύμφωνα με την τελευταία απογραφή.¹⁸ Σε αυτές τις εκλογές, υπήρχαν 11 εκλογικές περιφέρειες με απόκλιση άνω του 15 τοις εκατό, σε αντίθεση με τη διεθνή ορθή πρακτική.¹⁹ Δεν υπάρχει νομική διάταξη που να ρυθμίζει τη μέγιστη δυνατή απόκλιση του αριθμού των εκλογέων σε κάθε εκλογική περιφέρεια.

Προκειμένου να διασφαλιστεί η ισότητα της ψήφου, θα πρέπει να εξεταστεί το ενδεχόμενο ρύθμισης της επιτρεπόμενης απόκλισης του αριθμού των εκλογέων σε κάθε εκλογική περιφέρεια, σύμφωνα με τη διεθνή ορθή πρακτική.

Οι έδρες κατανέμονται αναλογικά σε πολιτικά κόμματα, συνασπισμούς ή ανεξάρτητους υποψηφίους που εξασφαλίζουν τουλάχιστον το 3 τοις εκατό των ψήφων. Ορισμένοι συνομιλητές της αποστολής του ODIHR υπογράμμισαν ότι το κατώτατο όριο για συμμετοχή στην κατανομή των εδρών είναι πολύ υψηλό για να υπάρχει ρεαλιστική πιθανότητα επιτυχίας ανεξάρτητων υποψηφίων. Δεν υπάρχουν διεθνή πρότυπα σχετικά με τα εκλογικά κατώτατα όρια ή κάποια απαίτηση να χρησιμοποιούνται ως μηχανισμός για την εξισορρόπηση της εκπροσώπησης στο κοινοβούλιο. Ωστόσο, η μείωση του ορίου προσφέρει το δυναμικό πλεονέκτημα της αύξησης του πολιτικού πλουραλισμού και δημιουργεί ευνοϊκότερες συνθήκες για την εκλογή ανεξάρτητων υποψηφίων, όπως προβλέπεται επίσης στην παράγραφο 7.5 του εγγράφου της Κοπεγχάγης του 1990 του ΟΑΣΕ.²⁰

¹⁴ Η ΝΔ και το ΠΑΣΟΚ ψήφισαν υπέρ της διάταξης αυτής, ενώ ο ΣΥΡΙΖΑ απείχε. Τα άλλα κόμματα της αντιπολίτευσης (ΚΚΕ, ΜέΡΑ25 και Ελληνική Λύση) καταψήφισαν. Ουσιαστικά στοιχεία της εκλογικής διαδικασίας πρέπει να υιοθετούνται με ευρεία συναίνεση μέσω μιας διαδικασίας δημόσιας διαβούλευσης. Η παράγραφος 5.8 του [Εγγράφου της Κοπεγχάγης του 1990 του ΟΑΣΕ](#) προβλέπει ότι η νομοθεσία πρέπει «να υιοθετείται στο τέλος μιας δημόσιας διαδικασίας». Η παράγραφος 8 του [Γενικού Σχολίου 25 της Επιτροπής των Ηνωμένων Εθνών για τα Ανθρώπινα Δικαιώματα του 1996 του άρθρου 25](#) του Διεθνούς Συμφώνου για τα Ατομικά και Πολιτικά Δικαιώματα αναφέρει ότι «οι πολίτες συμμετέχουν επίσης στη διεξαγωγή των δημόσιων υποθέσεων ασκώντας επιρροή μέσω της δημόσιας συζήτησης και του διαλόγου με τους εκπροσώπους τους ή μέσω της ικανότητάς τους να οργανώνονται.»

¹⁵ [Το Προεδρικό Διάταγμα που αποδέχεται την παραίτηση του κ. Τζανερίκου](#), δημοσιεύθηκε στην Εφημερίδα της Κυβερνήσης (ΦΕΚ Τεύχος Γ, φύλλο 1090, της 20^{ης} Απριλίου 2023).

¹⁶ Μετά από κοινοβουλευτική ψηφοφορία τον Ιανουάριο του 2020, το σύστημα κατανομής 50 επιπλέον εδρών στα κόμματα με τις περισσότερες ψήφους άνω του 25 τοις εκατό θα εισαχθεί για τις επόμενες εκλογές.

¹⁷ Παρακαλώ βλέπε [τη κατανομή εδρών](#) ανά περιφέρεια.

¹⁸ Η τελευταία απογραφή διεξήχθη το 2021, η οποία προσδιόρισε το ισοδύναμο μιας ψήφου σε 36.397 εκλογείς ανά εκλογική περιφέρεια.

¹⁹ Σύμφωνα με το άρθρο I.2.2.iv του Κώδικα Ορθών Πρακτικών επί Εκλογικών Ζητημάτων του 2002 της Επιτροπής της Βενετίας, «οι έδρες θα πρέπει να κατανέμονται ισόποσα μεταξύ των εκλογικών περιφερειών». «Η επιτρεπόμενη απόκλιση από τον κανόνα δεν θα πρέπει να είναι πάνω από 10 τοις εκατό, και δεν θα πρέπει σε καμία περίπτωση να υπερβαίνει το 15 τοις εκατό, εκτός από ειδικές περιπτώσεις (προστασία συγκεντρωμένης μειονότητας, αραιοκατοικημένη διοικητική μονάδα)».

²⁰ Η παράγραφος 7.5 του Εγγράφου της Κοπεγχάγης του ΟΑΣΕ του 1990 δεσμεύει τα κράτη να «σέβονται το δικαίωμα των πολιτών να διεκδικούν πολιτικά ή δημόσια αξιώματα, ατομικά ή ως εκπρόσωποι πολιτικών κομμάτων ή οργανώσεων, χωρίς διακρίσεις». Σύμφωνα με την παράγραφο 7.6 τα κράτη δεσμεύονται να σέβονται «τα δικαιώματα των ατόμων και των ομάδων να ιδρύουν, με πλήρη ελευθερία, τα δικά τους πολιτικά κόμματα ή άλλες πολιτικές οργανώσεις και να παρέχουν στα εν λόγω πολιτικά κόμματα και οργανώσεις τις αναγκαίες νομικές διασφαλίσεις που θα τους επιτρέπουν να ανταγωνίζονται μεταξύ τους σε βάση ίσης μεταχείρισης ενώπιον του νόμου και από τις αρχές».

Σύμφωνα με προηγούμενες συστάσεις του ODIHR, θα μπορούσε να εξεταστεί το ενδεχόμενο να μειωθεί το κατώτατο όριο για τους ανεξάρτητους υποψηφίους, ώστε να διασφαλιστεί αποτελεσματικά η δυνατότητα εκλογής τους.

V. ΕΚΛΟΓΙΚΗ ΔΙΟΙΚΗΣΗ

Τη διοίκηση των εκλογών αναλαμβάνουν το Υπουργείο Εσωτερικών (ΥΠΕΣ), το Ανώτατο Δικαστήριο (Άρειος Πάγος) και το Ειδικό Εκλογοδικείο, καθώς και η περιφερειακή και δημοτική αυτοδιοίκηση και τα βασικά δικαστήρια σε 59 εκλογικές περιφέρειες, ενώ το Υπουργείο Εξωτερικών (ΥΠΕΞ) είναι αρμόδιο για τη διαχείριση της ψηφοφορίας στο εξωτερικό.²¹ Συνολικά, οι εκλογές διεξήχθησαν με επαγγελματικό και αποτελεσματικό τρόπο και τα εν λόγω θεσμικά όργανα απολάμβαναν της εμπιστοσύνης των εμπλεκόμενων φορέων για τις εκλογές.

Το ΥΠΕΣ είναι ο κύριος αρμόδιος φορέας για την προετοιμασία των εκλογών και την εγγραφή των εκλογέων. Εκδίδει κανονισμούς, παράγει υλικό, εποπτεύει το έργο της εκλογικής διοίκησης σε περιφερειακό και δημοτικό επίπεδο και ανακοινώνει τη συμμετοχή και τα προσωρινά αποτελέσματα. Οι περιφερειακές διοικήσεις καθορίζουν τη θέση των εκλογικών τμημάτων, παραδίδουν το υλικό, συμπεριλαμβανομένων των ψηφοδελτίων, και διαβιβάζουν τα προσωρινά αποτελέσματα με βάση την εκλογική περιφέρεια στο ΥΠΕΣ. Οι δήμοι παραδίδουν τις κάλπες και τον απαραίτητο εξοπλισμό στις εφορευτικές επιτροπές των εκλογικών τμημάτων και διαβιβάζουν τα προσωρινά αποτελέσματα από τα εκλογικά τμήματα του δήμου στις περιφερειακές αρχές.

Το Ανώτατο Δικαστήριο (Άρειος Πάγος) εγγράφει τα πολιτικά κόμματα και ανακηρύσσει τις λίστες υποψηφίων για τις εκλογές. Η Ανώτατη Εκλογική Επιτροπή, αποτελούμενη από δικαστές του Ανώτατου Δικαστηρίου και εκπροσώπους του ΥΠΕΣ, συγκεντρώνει όλα τα αποτελέσματα, συμπεριλαμβανομένων των ψήφων προτίμησης για τους υποψηφίους, και ανακοινώνει τα τελικά αποτελέσματα των εκλογών. Τα πρωτοδικεία αθροίζουν τις ψήφους στις εκλογικές περιφέρειες.

Όπως σε κάθε εκλογική αναμέτρηση, συστήθηκε διακομματική επιτροπή προκειμένου να συζητά θέματα σχετικά με την εκλογική διαδικασία και να υποβάλει προτάσεις για την ορθή εφαρμογή της.²² Της επιτροπής προήδρευε ο Υπουργός Εσωτερικών και αποτελείτο από εκπροσώπους των κοινοβουλευτικών κομμάτων και των κομμάτων που είχαν εγγεγραμμένους υποψηφίους τουλάχιστον στο 70 τοις εκατό των εκλογικών περιφερειών.²³ Η δυνατότητα συμμετοχής των περισσότερων κομμάτων στις συζητήσεις ενίσχυσε τη διαφάνεια και τη λογοδοσία της εκλογικής διοίκησης. Οι συνεδριάσεις δεν ήταν ανοικτές για τα μέσα ενημέρωσης. Ενώ, βάσει του νόμου, οι παρατηρητές δεν είχαν πρόσβαση στις συνεδριάσεις, ο Υπουργός Εσωτερικών απύθηνε *ad hoc* πρόσκληση στην Αποστολή του ODIHR.

Για την περαιτέρω ενίσχυση της διαφάνειας και της ίσης μεταχείρισης, θα μπορούσε να εξεταστεί το ενδεχόμενο να συμμετέχουν όλοι οι υποψήφιοι στις εκλογές στη διακομματική επιτροπή.

Όλα τα εκλογικά τμήματα αποτελούνται από έναν προεδρεύοντα, τέσσερα μέλη και τους αναπληρωματικούς τους. Οι προεδρεύοντες επιλέγονται με κλήρωση μεταξύ δικαστών, δικηγόρων και φοιτητών νομικής, διορίζονται από τον Άρειο Πάγο και έχουν ευρείες αρμοδιότητες και εξουσίες λήψης αποφάσεων. Επιπλέον, τα πρωτοδικεία διορίζουν τέσσερις τυχαία επιλεγμένους εγγεγραμμένους εκλογείς στην εκλογική περιφέρεια ως μέλη της εφορευτικής επιτροπής του εκλογικού τμήματος. Η εφορευτική επιτροπή του εκλογικού τμήματος αναθέτει χρέη γραμματέα είτε

²¹ Βάσει της εγκυκλίου του ΥΠΕΣ με αριθμό 3204 της 15^{ης} Μαΐου 2023, δόθηκε εντολή σε 31.242 δημόσιους υπαλλήλους να συνδράμουν στη διεξαγωγή των εκλογών.

²² Άρθρο 43, όπως τροποποιήθηκε από το άρθρο 14 του Νόμου 4954/2022 που τέθηκε σε ισχύ την 9^η Ιουλίου 2022.

²³ Επτά από τα 35 κόμματα δεν πληρούσαν αυτή την προϋπόθεση.

σε έναν δημόσιο υπάλληλο, έναν εκλογέα, ένα από τα μέλη του ή σε δημοτικό υπάλληλο. Η υπηρεσία στο εκλογικό τμήμα είναι υποχρεωτική αν και δεν επιβάλλονται κυρώσεις σε περίπτωση μη προσέλευσης την ημέρα των εκλογών. Ενώ οι προεδρεύοντες και γραμματείς λαμβάνουν αποζημίωση για το έργο τους, τα υπόλοιπα μέλη δεν αμείβονται. Πέραν των διαθέσιμων εγχειριδίων, ο Δικηγορικός Σύλλογος παρέχει μη υποχρεωτική κατάρτιση για όλους τους προεδρεύοντες των εκλογικών τμημάτων. Ο Άρειος Πάγος διορίζει εποπτεύοντες προκειμένου να επιβλέπουν και να υποστηρίξουν το έργο των προεδρευόντων.

Καθώς το προσωπικό που ασχολείται με τις εκλογές αποσπάται από διάφορα θεσμικά όργανα και από διαφορετικές τοποθεσίες, η εκλογική διοίκηση δεν συλλέγει αναλυτικά στοιχεία κατά φύλο για τα μέλη της εκλογικής διοίκησης σε διάφορα επίπεδα, σε αντίθεση με τις διεθνείς δεσμεύσεις.²⁴

Αναλυτικά στοιχεία σχετικά με την εκπροσώπηση κατά φύλο στη διοίκηση των εκλογών σε διάφορα επίπεδα, συμπεριλαμβανομένων σε επίπεδο εκλογικών τμημάτων θα πρέπει να συγκεντρώνονται με ολοκληρωμένο τρόπο.

Συνολικά ιδρύθηκαν 21.529 εκλογικά τμήματα σε όλη την Ελλάδα. Από αυτά, 21.197 ήταν τα λεγόμενα βασικά εκλογικά τμήματα, 270 εκλογικά τμήματα ετεροδημοτών, 66 μεικτά εκλογικά τμήματα και 35 εκλογικά τμήματα για κρατούμενους.²⁵ Ο νόμος προβλέπει ότι το πολύ τρεις εκπρόσωποι πολιτικών κομμάτων παρακολουθούν τη διαδικασία σε κάθε εκλογικό τμήμα, οι οποίοι επιλέγονται με κλήρωση, εάν εμφανιστούν περισσότεροι από τρεις κατά την έναρξη της ψηφοφορίας.

Τα πολιτικά κόμματα που εκπροσωπούνται στο κοινοβούλιο ή στο Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο και τα κόμματα με υποψηφίους στο ένα τρίτο τουλάχιστον των εκλογικών περιφερειών λαμβάνουν δωρεάν χαρτί για την εκτύπωση των ψηφοδελτίων.²⁶ Τα κόμματα είναι υπεύθυνα για την εκτύπωση των ψηφοδελτίων τους και την υποβολή αυτών στο περιφερειακό γραφείο του Υπουργείου Εσωτερικών οκτώ ημέρες πριν από την ημέρα των εκλογών, προκειμένου να συμπεριληφθούν στο υλικό που αποστέλλεται στα εκλογικά κέντρα. Ορισμένα μικρότερα κόμματα διαμαρτυρήθηκαν ότι ο χρόνος δεν ήταν επαρκής. Επιπλέον, τα κόμματα με υποψηφίους σε τουλάχιστον τα δύο τρίτα των εκλογικών περιφερειών δικαιούνται δωρεάν αντίγραφα των εκλογικών καταλόγων σε ψηφιακή μορφή και αντίγραφα των εκλογικών εκδόσεων του Υπουργείου Εσωτερικών.²⁷ Τα δύο αυτά σημεία έρχονται σε αντίθεση με τη διεθνή ορθή πρακτική, καθώς δεν προβλέπεται ισότητα ευκαιριών για όλους τους υποψηφίους.²⁸

Το χαρτί για την εκτύπωση των ψηφοδελτίων, τα αντίγραφα των εκλογικών καταλόγων σε ψηφιακή μορφή και τα αντίγραφα των εκλογικών εκδόσεων του Υπουργείου Εσωτερικών θα πρέπει να διατίθενται δωρεάν σε όλους τους υποψηφίους.

Με βάση νόμο που ψηφίστηκε το 2019, οι Έλληνες που διαμένουν στο εξωτερικό μπορούσαν να ψηφίσουν για πρώτη φορά σε εθνικές εκλογές.²⁹ Το ΥΠΕΞ είναι αρμόδιο για τη διευκόλυνση της ψηφοφορίας στο εξωτερικό, για την επιλογή εκλογικών τμημάτων, την απόσπαση διπλωματικού προσωπικού προκειμένου να ενεργήσουν ως προεδρεύοντες και για τη διασφάλιση της διακίνησης

²⁴ Με την παράγραφο 40.13 του Εγγράφου της Μόσχας του 1991 του ΟΑΣΕ τα κράτη μέλη δεσμεύονται να «διασφαλίζουν τη συλλογή και ανάλυση των στοιχείων προκειμένου να αξιολογούν επαρκώς, να παρακολουθούν και να βελτιώνουν τη θέση των γυναικών».

²⁵ Μεικτά σημαίνει ψήφος στο ίδιο εκλογικό τμήμα για υποψηφίους από διαφορετικές εκλογικές περιφέρειες..

²⁶ Πέντε από τα 35 κόμματα δεν πληρούσαν αυτή την προϋπόθεση.

²⁷ Το άρθρο 23, όπως τροποποιήθηκε από την παρ. 1 του άρθρου 53 του ν. 4648/2019· 6 από τα 35 κόμματα δεν πληρούσαν αυτή την προϋπόθεση.

²⁸ Το Μέρος 2.3 του Κώδικα Ορθής Πρακτικής επί Εκλογικών Θεμάτων της Επιτροπής της Βενετίας του 2002 συνιστά ότι «η ισότητα ευκαιριών πρέπει να διασφαλίζεται τόσο για τα κόμματα όσο και για τους υποψηφίους».

²⁹ Από την ένταξη της Ελλάδας στην Ευρωπαϊκή Ένωση (ΕΕ) το 1981, οι Έλληνες που διαμένουν εντός της ΕΕ έχουν τη δυνατότητα να ψηφίζουν για τις εκλογές του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου σε διπλωματικές αντιπροσωπείες με βάση την εγγραφή τους στον δήμο τους στην Ελλάδα.

του εκλογικού υλικού. Οι δύο βασικές προϋποθέσεις ηλεκτρονικής εγγραφής εκλογέων, δυνατότητα που ήταν διαθέσιμη από το 2020, είναι να έχουν διαμείνει στην Ελλάδα για τουλάχιστον δύο από τα τελευταία 35 χρόνια και να έχουν υποβάλει φορολογική δήλωση στις ελληνικές αρχές κατά τη διάρκεια των δύο τελευταίων ετών. Συνολικά εγγράφηκαν 22.855 εκλογείς,³⁰ και ιδρύθηκαν 99 εκλογικά τμήματα σε 82 πόλεις σε 35 χώρες. Οι εκλογές έλαβαν χώρα στις 20 Μαΐου, τα ψηφοδέλτια μεταφέρθηκαν στην Κεντρική Εφορευτική Επιτροπή Αλλοδαπών Εκλογέων (ΚΕΦΕΕ) στην Αθήνα, όπου και καταμετρήθηκαν. Τελικά, στις εκλογές συμμετείχε το 79,6 τοις εκατό των εγγεγραμμένων εκλογέων στο εξωτερικό. Οι αρχές ενημέρωσαν την Αποστολή ότι μετά τις εκλογές θα διεξαχθεί άσκηση αξιοποίησης των διδαγμάτων με τη συμμετοχή διαφόρων θεσμικών οργάνων για τη διερεύνηση τρόπων βελτίωσης της συμμετοχής των εκλογέων από το εξωτερικό.

Τα άτομα με αναπηρία αντιμετώπισαν δυσκολίες στην άσκηση του εκλογικού τους δικαιώματος αναφορικά με την ενημέρωση των εκλογέων για την εκλογική διαδικασία μέσω των μέσων ενημέρωσης, καθώς και τη φυσική προσβασιμότητα και την αυτόνομη ψηφοφορία την ημέρα των εκλογών (Βλέπε επίσης *Εγγραφή Εκλογέων*). Σύμφωνα με τις συστάσεις προηγούμενων αποστολών του ODIHR μια νέα τροποποίηση του νόμου επιβάλλει την παροχή υποστήριξης στους εκλογείς με κινητικά προβλήματα στο εκλογικό τμήμα και τους επιτρέπει να συνοδεύονται από άτομο της επιλογής τους.³¹ Αν και πρόκειται για μία θετική εξέλιξη, θα μπορούσαν να ληφθούν περαιτέρω μέτρα για τη διευκόλυνση της αυτόνομης συμμετοχής, συμπεριλαμβανομένης της χρήσης βοηθητικών εργαλείων, όπως η γραφή *Braille* ή οι απτικοί οδηγοί ψηφοφορίας για τα άτομα με προβλήματα όρασης, η εξάλειψη των φυσικών εμποδίων στα εκλογικά κέντρα και η διερεύνηση της δυνατότητας χρήσης εναλλακτικών μεθόδων ψηφοφορίας σύμφωνα με τα διεθνή πρότυπα.³² Η πληροφόρηση σχετικά με την εκλογική διαδικασία από τους διάφορους ενδιαφερόμενους φορείς στα μέσα ενημέρωσης θα πρέπει επίσης να καταστεί προσβάσιμη στα άτομα με αναπηρία, ώστε να ενισχυθεί η συμμετοχή τους στη δημόσια ζωή.

Οι αρχές θα πρέπει να καταβάλουν προσπάθειες, σε διαβούλευση με τις οργανώσεις των ατόμων με αναπηρία, για να διευκολυνθεί η αυτόνομη συμμετοχή όλων των εκλογέων, συμπεριλαμβανομένης της διερεύνησης επιλογών για εναλλακτικές μεθόδους ψηφοφορίας. Θα πρέπει να ληφθούν περαιτέρω μέτρα για την εξάλειψη των φυσικών εμποδίων στα εκλογικά κέντρα.

Ο ψηφιακός μετασχηματισμός έχει οδηγήσει σε αλλαγές στη διαδικασία των εκλογών από το 2019.³³ Διαδικτυακές πλατφόρμες εισήχθησαν το 2020 για την εγγραφή εκλογέων που διαμένουν στο εξωτερικό και το 2023 για την ανακήρυξη των υποψηφίων. Για την ημέρα των εκλογών, υπήρχε η δυνατότητα να χρησιμοποιηθεί ψηφιακή ταυτότητα για την ταυτοποίηση. Τέλος, η διαβίβαση των προσωρινών αποτελεσμάτων από όλα τα εκλογικά τμήματα με το σύστημα ασφαλούς διαβίβασης αποτελεσμάτων (SRT) χρησιμοποιήθηκε σε όλα τα εκλογικά τμήματα για πρώτη φορά σε αυτές τις εκλογές.³⁴ Το σύστημα SRT επιτρέπει τη διαβίβαση δεδομένων συμμετοχής και προσωρινών αποτελεσμάτων με *tablets* από κάθε εκλογικό τμήμα στο κεντρικό επίπεδο για δημοσίευση. Ενώ οι συνομιλητές της Αποστολής θεώρησαν αυτές τις τεχνολογικές προσθήκες ως θετικά βήματα, ορισμένοι σημείωσαν ότι η καλύτερη κατάρτιση τόσο των πολιτικών κομμάτων όσο και των εκλογέων στο εξωτερικό σχετικά με τον τρόπο χρήσης των πλατφορμών, όπως και η λεπτομερέστερη ενημέρωση των εκλογέων και των πολιτικών φορέων σχετικά με την ψηφιακή ταυτότητα και το

³⁰ Μέχρι τον Ιανουάριο του 2023, μόνο 2.500 είχαν εγγραφεί και το ΥΠΕΣ και το ΥΠΕΞ ξεκίνησαν εκστρατεία για την αύξηση του αριθμού.

³¹ [Βλέπε λεπτομέρειες στο σημείο 11 Μέρος 3 της Εγκυκλίου 41373](#) της 10^{ης} Μαΐου 2023.

³² Το άρθρο 29 της Σύμβασης του 2006 για τα Δικαιώματα των Ατόμων με Αναπηρία απαιτεί από τα κράτη «να διασφαλίζουν ότι τα άτομα με αναπηρίες μπορούν να συμμετέχουν, αποτελεσματικά και πλήρως, στην πολιτική και δημόσια ζωή, σε ίση βάση με τους άλλους, άμεσα ή μέσω ελεύθερα εκλεγμένων αντιπροσώπων τους».

³³ Το ΥΠΕΣ ανέθεσε την παροχή ηλεκτρονικών πλατφορμών για την εγγραφή των εκλογέων που ζουν στο εξωτερικό και την εγγραφή υποψηφίων και το σύστημα για τη διαβίβαση των στοιχείων συμμετοχής και των προκαταρκτικών αποτελεσμάτων στην εταιρεία *SingularLogic*.

³⁴ Για τις εκλογές της 7^{ης} Ιουλίου 2019 εφαρμόστηκε πιλοτικό πρόγραμμα στο 30 τοις εκατό των εκλογικών τμημάτων.

σύστημα SRT, θα ήταν επωφελείς. Η ανάθεση των ψηφιακών υπηρεσιών σε ιδιωτική εταιρεία θα πρέπει να γίνεται υπό την αυστηρή εποπτεία των θεσμικών φορέων, ώστε να ενισχυθεί η αξιοπιστία και να διασφαλιστεί η συνέπεια των αριθμητικών αποτελεσμάτων που παρέχονται στο κοινό.³⁵

Το Υπουργείο Εσωτερικών, ο Άρειος Πάγος και το Υπουργείο Εξωτερικών, με την υποστήριξη του παρόχου ψηφιακών υπηρεσιών, θα πρέπει να εκπονήσουν και να διαδώσουν προγράμματα κατάρτισης και ενημέρωσης των υποψηφίων, των εκλογέων στο εξωτερικό και του γενικού εκλογικού σώματος προκειμένου να εξοικειωθούν με τις ηλεκτρονικές πλατφόρμες και την ψηφιακή ταυτότητα και να διασφαλίσουν τη μετάδοση των εκλογικών αποτελεσμάτων.

VI. ΕΓΓΡΑΦΗ ΕΚΛΟΓΕΩΝ

Η ψήφος είναι υποχρεωτική για τους πολίτες που είναι τουλάχιστον 17 ετών κατά το έτος των εκλογών, αν και δεν επιβάλλονται κυρώσεις για την αποχή. Οι πολίτες που έχουν κριθεί διανοητικά ανίκανοι από δικαστήριο στερούνται του εκλογικού δικαιώματος. Ο περιορισμός αυτός αντιβαίνει στις αρχές της καθολικής και ίσης ψηφοφορίας, όπως προβλέπεται στο Έγγραφο της Κοπεγχάγης του 1990 του ΟΑΣΕ, στις συνθήκες του ΟΗΕ και σε άλλες διεθνείς υποχρεώσεις.³⁶ Οι πολίτες στερούνται το δικαίωμα του εκλέγειν λόγω καταδίκης για ορισμένα αδικήματα. Θετική εξέλιξη αποτελεί το γεγονός ότι, ο γενικός περιορισμός καταργήθηκε και περιορίστηκε σε ορισμένους τύπους σοβαρών αδικημάτων και όπου η τιμωρία είναι αμετάκλητη.³⁷

Ο νόμος θα πρέπει να τροποποιηθεί ώστε να αρθούν οι περιορισμοί στο δικαίωμα ψήφου λόγω διανοητικής ή ψυχοκοινωνικής αναπηρίας.

Η εγγραφή στους εκλογικούς καταλόγους είναι παθητική διαδικασία. Οι δήμοι παρέχουν στο ΥΠΕΣ πληροφορίες σχετικά με τους πολίτες 17 ετών και άνω, οι οποίοι πρέπει να συμπεριληφθούν στον εκλογικό κατάλογο, ενημερώνοντας τις πληροφορίες αυτές κάθε δύο μήνες, ώστε να λαμβάνονται υπόψη διάφορες πιθανές αλλαγές.³⁸ Σε κάθε εκλογές, ο εκλογικός κατάλογος που χρησιμοποιείται ενημερώνεται πριν από την έναρξη της προεκλογικής περιόδου.³⁹ Ο εκλογικός κατάλογος για αυτές τις εκλογές συμπεριλάμβανε 9.813.595 εκλογείς (51,46 τοις εκατό γυναίκες και 48,54 τοις εκατό άνδρες).⁴⁰ Ο εκλογικός κατάλογος περιλάμβανε 431.512 νέους, ηλικίας 17 έως 21 ετών, με δικαίωμα ψήφου για πρώτη φορά. Διάφορες εκλογικές λίστες που χρησιμοποιούνται για τις εκλογές και εξάγονται από τον εκλογικό κατάλογο.⁴¹

Ο αριθμός των εγγεγραμμένων εκλογέων αντιπροσωπεύει περίπου το 93,6 τις εκατό του μόνιμου

³⁵ Τα στοιχεία που δόθηκαν στην ιστοσελίδα των προκαταρκτικών αποτελεσμάτων σχετικά με τον αριθμό των εγγεγραμμένων εκλογέων και τον αριθμό των εκλογικών τμημάτων ήταν διαφορετικά από τα επίσημα στοιχεία του Υπουργείου Εσωτερικών.

³⁶ Βλέπε παραγράφους 7.3 και 24 του Εγγράφου της Κοπεγχάγης του 1990 του ΟΑΣΕ, άρθρα 12 και 29 της Σύμβασης για τα Δικαιώματα των Ατόμων με Αναπηρία 2006 (CRPD), και επίσης παράγραφο 9.4 της Ανακοίνωσης Αρ. 4/2011 της Επιτροπής ΣΗΕΔΑΑ του 2013 (2013 CRPD Committee Communication No. 4/2011). Η Επιτροπή Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων των Ηνωμένων Εθνών έχει στο παρελθόν προσκαλέσει την Ελλάδα «να διασφαλίσει ότι τα άτομα με αναπηρία μπορούν να συμμετέχουν αποτελεσματικά και πλήρως στην πολιτική και δημόσια ζωή και να ασκούν το δικαίωμά τους να ψηφίζουν, μεταξύ άλλων, εξασφαλίζοντας την απρόσκοπτη φυσική πρόσβαση στην ψηφοφορία, διασφαλίζοντας τη μυστικότητα της ψηφοφορίας και τη διαθεσιμότητα άλλου υλικού και πληροφοριών για την ψηφοφορία σε προσβάσιμες μορφές, σύμφωνα με το γενικό σχόλιο αριθ. 2 (2014) αναφορικά με την προσβασιμότητα».

³⁷ Τα εγκλήματα αυτά απαριθμούνται στα κεφάλαια 1 έως 6 του Ποινικού Κώδικα και περιλαμβάνουν επιθέσεις κατά της δημοκρατίας, εγκλήματα κατά άλλων κρατών, εγκλήματα κατά κρατικών και πολιτικών οργάνων, εγκλήματα κατά του Προέδρου της Δημοκρατίας, του Κοινοβουλίου, της κυβέρνησης και των οργάνων της τοπικής αυτοδιοίκησης, εγκλήματα κατά της δημόσιας τάξης, εσχάτη προδοσία και συμμετοχή σε εγκληματικές οργανώσεις και τρομοκρατικές επιθέσεις.

³⁸ Μεταξύ αυτών είναι η συμπλήρωση του 17^{ου} έτους ηλικίας, οι θάνατοι, η μετακίνηση σε άλλο δήμο, η διόρθωση στοιχείων, η πολιτογράφηση.

³⁹ Για τις εκλογές αυτές, ο εκλογικός κατάλογος που χρησιμοποιήθηκε επικαιροποιήθηκε στις 28 Φεβρουαρίου 2023.

⁴⁰ Βλέπε [στοιχεία Υπουργείου Εσωτερικών](#).

⁴¹ Κάτοικοι που ψηφίζουν υποψήφιο στην εκλογική τους περιφέρεια, κάτοικοι που ψηφίζουν υποψήφιο σε άλλη εκλογική περιφέρεια (εξ αποστάσεως), ένστολοι, κρατούμενοι και εκλογείς από το εξωτερικό.

πληθυσμού της Ελλάδας.⁴² Συνομιλητές της Αποστολής του ODIHR εξήγησαν ότι η δυσανάλογα υψηλή αναλογία εγγεγραμμένων εκλογέων οφειλόταν, εν μέρει, στον αριθμό των Ελλήνων που ζουν στο εξωτερικό και στο γεγονός ότι δεν έχουν διαγραφεί όλοι οι αποβιώσαντες εκλογείς από τους εκλογικούς καταλόγους.⁴³ Ενώ υπάρχει υψηλό επίπεδο εμπιστοσύνης στον εκλογικό κατάλογο, οι δυνητικά διογκωμένοι αριθμοί οδηγούν ουσιαστικά την εκλογική διοίκηση να χρησιμοποιεί μεγαλύτερο αριθμό εκλογέων στον σχεδιασμό της, και συνεπώς περισσότερους πόρους, από ό,τι ενδεχομένως είναι απαραίτητο για την προετοιμασία των εκλογών. Επιπλέον, ο μεγάλος αριθμός εγγεγραμμένων εκλογέων επηρεάζει την ακρίβεια των στοιχείων συμμετοχής.

Το Υπουργείο Εσωτερικών θα μπορούσε να διερευνήσει τρόπους διατήρησης του εκλογικού καταλόγου ώστε να ανταποκρίνεται περισσότερο στον πραγματικό αριθμό των εκλογέων που θα συμμετάσχουν στις εκλογές, βελτιώνοντας τους τρόπους διαγραφής των αποβιωσάντων εκλογέων και λαμβάνοντας ειδικά μέτρα για να ληφθούν υπόψη οι εκλογείς που διαμένουν στο εξωτερικό.

Οι πολίτες που διέμεναν εκτός της εκλογικής τους περιφέρειας μπορούσαν να υποβάλουν αίτηση για να ψηφίσουν σε ειδικά καθορισμένα εκλογικά τμήματα ετεροδημοτών στους δήμους του τόπου κατοικίας τους. Ορισμένοι συνομιλητές της Αποστολής του ODIHR σημείωσαν ότι η ότι η απαίτηση να υποβάλλεται αίτηση αρκετούς μήνες νωρίτερα για την αλλαγή του τόπου ψηφοφορίας καθιστά δύσκολη την ψηφοφορία σε τόπο προσωρινής διαμονής. Αυτό θα μπορούσε να επηρεάσει αρνητικά την προσέλευση των εκλογέων, ιδίως των νέων, οι οποίοι μετακινούνται για λόγους εργασίας κατά τη διάρκεια της θερινής περιόδου.

VII. ΑΝΑΚΗΡΥΞΗ ΥΠΟΨΗΦΙΩΝ

Οι πολίτες που έχουν δικαίωμα ψήφου και έχουν συμπληρώσει το 25^ο έτος της ηλικίας τους μπορούν να θέσουν υποψηφιότητα για τις βουλευτικές εκλογές. Το νομικό πλαίσιο εξακολουθεί να περιορίζει το δικαίωμα υποψηφιότητας για ορισμένα επαγγέλματα, συμπεριλαμβανομένων όλων των μισθωτών δημοσίων υπαλλήλων, των μελών των ενόπλων δυνάμεων, των περιφερειαρχών και των δημάρχων και των προέδρων των διοικητικών συμβουλίων δημόσιων επιχειρήσεων.⁴⁴ Κατά συνέπεια, ο υποψήφιος πρέπει να παραιτηθεί πριν από την υποβολή της υποψηφιότητάς του και η πλειονότητα των θέσεων αυτών δεν αποκαθίσταται σε περίπτωση ανεπιτυχούς υποψηφιότητας. Ενώ οι περιορισμοί αυτοί αποσκοπούν στην προστασία της ουδετερότητας της δημόσιας διοίκησης και της ισότητας των υποψηφιοτήτων, καθώς οι κάτοχοι δημόσιων αξιωμάτων μπορεί να έχουν αθέμιτο πλεονέκτημα έναντι άλλων υποψηφίων, και επικυρώθηκαν από το Ευρωπαϊκό Δικαστήριο Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων (ΕΔΑΔ),⁴⁵ ο ODIHR επαναλαμβάνει την προηγούμενη σύστασή του ότι τυχόν περιορισμοί που επιβάλλονται στο δικαίωμα του εκλέγεσθαι θα πρέπει να περιορίζονται στο ελάχιστο.⁴⁶ Για να καταχωρηθεί λίστα υποψηφίων πολιτικού κόμματος, το λιγότερο εκπροσωπούμενο φύλο πρέπει να περιλαμβάνεται σε ποσοστό τουλάχιστον 40 τοις εκατό και τουλάχιστον 33 τοις εκατό στο ψηφοδέλτιο επικρατείας.⁴⁷ Επιπλέον, τουλάχιστον τρεις υποψήφιοι από τη διασπορά πρέπει να περιλαμβάνονται στο ψηφοδέλτιο επικρατείας του κάθε κόμματος, ένας

⁴² Σύμφωνα με την απογραφή του 2021, ο μόνιμος πληθυσμός στην Ελλάδα είναι 10.482.487. Βλέπε έκθεση της [Στατιστικής Αρχής \(ΕΛΣΤΑΤ\)](#).

⁴³ Μόνο οι εκλογείς άνω των 116 ετών αφαιρούνται αυτόματα.

⁴⁴ Η παράγραφος 15 του Γενικού Σχολίου αριθ. 25 στο άρθρο 25 του ICCPR του 1960 αναφέρει ότι «τα πρόσωπα που έχουν κατά τα άλλα το δικαίωμα του εκλέγεσθαι δεν θα πρέπει να αποκλείονται λόγω αδικαιολόγητων ή διακριτικών απαιτήσεων, όπως η εκπαίδευση, η κατοικία ή η καταγωγή, ή λόγω πολιτικών πεποιθήσεων».

⁴⁵ Στη *Gitonas and others v. Greece* (nos. 18747/91, 19376/92, 19379/92), ECtHR, 1 Ιουλίου 1997, το ΕΔΑΔ έκρινε ότι το Ανώτατο Δικαστήριο δεν παραβίασε το άρθρο 3 του πρωτοκόλλου αριθ. 1 της ΕΣΔΑ ακυρώνοντας την εκλογή ενός υποψηφίου για τον λόγο ότι δεν παραιτήθηκε από τη δημόσια θέση του εντός της συνταγματικά προβλεπόμενης προθεσμίας. Βλέπε επίσης Μέρος Π.Α.4.1 των [Κοινών κατευθυντήριων γραμμών του 2016 για την πρόληψη και αντιμετώπιση της κατάχρησης διοικητικών πόρων σε προεκλογικές εκστρατείες του ODIHR και της Επιτροπής της Βενετίας](#).

⁴⁶ Βλέπε [Παράγραφο 7.5 του Εγγράφου της Κοπεγχάγης του 1990 του ΟΑΣΕ](#) και [Άρθρο 25 του ICCPR](#).

⁴⁷ 72 γυναίκες (το 24 τοις εκατό των μελών της Βουλής) εξελέγησαν μετά από αυτές τις εκλογές.

εκ των οποίων θα πρέπει να τοποθετείται μεταξύ των τριών πρώτων θέσεων. Οι υποψήφιοι μπορούν να θέσουν υποψηφιότητα μόνο σε μία εκλογική περιφέρεια, με εξαίρεση τον επικεφαλής του κόμματος/συνασπισμού, ο οποίος μπορεί να εγγραφεί σε έως και τρεις εκλογικές περιφέρειες. Προκειμένου να παρουσιάσουν ψηφοδέλτιο επικρατείας, τα κόμματα πρέπει να παρουσιάσουν υποψηφίους τουλάχιστον στα τρία τέταρτα των εκλογικών περιφερειών.⁴⁸

Οι υποψήφιοι πρέπει να καταβάλουν εγγύηση 150 ευρώ για την εγγραφή τους. Σύμφωνα με την ορθή πρακτική και την ελευθερία της έκφρασης, οι εκλογείς μπορούν να υπογράψουν υπέρ της υποψηφιότητας περισσότερων του ενός υποψηφίων. Για πρώτη φορά, η εγγραφή των υποψηφίων έγινε μέσω μιας ηλεκτρονικής πλατφόρμας που λειτούργησε επί επτά ημέρες.⁴⁹ Μέχρι αυτές τις εκλογές η αίτηση γινόταν εγγράφως στο Πρωτοδικείο και σε διάστημα εννέα ημερών. Ορισμένοι συνομιλητές διαμαρτυρήθηκαν για τον περιορισμένο χρόνο που είχαν στη διάθεσή τους για να εξοικειωθούν με την πλατφόρμα, για το γεγονός ότι η πλατφόρμα δεν ήταν φιλική προς τον χρήστη και για τον μεγάλο χρόνο που απαιτήθηκε για τη συμπλήρωση και την αποστολή των απαιτούμενων πληροφοριών, σε συνδυασμό με ορισμένα τεχνικά ζητήματα.

Η πλατφόρμα εγγραφής υποψηφίων θα μπορούσε να είναι διαθέσιμη πριν από την περίοδο εγγραφής, ώστε οι δυνητικοί υποψήφιοι να εξοικειώνονται με τη χρήση της και να διευκολυνθεί έτσι η διαδικασία ανακήρυξης.

Από τα 48 κόμματα και συνασπισμούς και τρία άτομα που αιτήθηκαν εγγραφής, ανακηρύχθηκαν 35 κόμματα και συνασπισμοί, καθώς και ένα άτομο. Η πιο πολυσυζητημένη απόρριψη αφορούσε το νεοσύστατο κόμμα «Ελληνες» λόγω της καταδίκης ενός εκ των ηγετών του για σοβαρά αδικήματα, και ως συνέπεια των πρόσφατων τροποποιήσεων.⁵⁰ Άλλοι δεν εγγράφηκαν για διάφορους διαδικαστικούς λόγους: επτά απορρίφθηκαν επειδή η αίτηση δεν ήταν εμπρόθεσμη, πέντε επειδή δεν είχαν αρκετά μέλη και δύο επειδή χρησιμοποιούσαν το ίδιο όνομα με άλλο κόμμα. Ο Άρειος Πάγος ανακοίνωσε τη λίστα των υποψηφίων στις 2 Μαΐου.

Συνολικά ανακηρύχθηκαν 5.965 υποψήφιοι (58,51 τοις εκατό άνδρες και 41,49 τοις εκατό γυναίκες) και 12 κόμματα υπέβαλαν επίσης ψηφοδέλτια επικρατείας.⁵¹

VIII. ΠΡΟΕΚΛΟΓΙΚΗ ΕΚΣΤΡΑΤΕΙΑ

Η προεκλογική εκστρατεία διήρκεσε 27 ημέρες. Ξεκίνησε επίσημα στις 23 Απριλίου μετά τη διάλυση του κοινοβουλίου και συνεχίστηκε μέχρι και 24 ώρες πριν ανοίξουν οι κάλπες. Η προεκλογική εκστρατεία πριν από την ανακήρυξη των υποψηφίων δεν ρυθμίζεται από το νόμο, πράγμα που επηρεάζει την αποτελεσματικότητα των εγγυήσεων ίσων ευκαιριών που παρέχουν οι κανονισμοί. Τα δημοτικά συμβούλια, σε συνεννόηση με τους υποψηφίους, καθορίζουν την κατανομή των δημόσιων χώρων για την ανάρτηση προεκλογικού υλικού και έχουν νομική υποχρέωση να παρακολουθούν τη συμμόρφωση με τους κανονισμούς της προεκλογικής εκστρατείας. Τα πολιτικά κόμματα που συναντήθηκαν με την αποστολή του ODIHR δεν εξέφρασαν κανένα παράπονο σχετικά με την κατανομή του δημόσιου χώρου.

⁴⁸ Το 2019 η απαίτηση ήταν οι μισές εκλογικές περιφέρειες.

⁴⁹ Ο νόμος 5043/2023, ο οποίος τέθηκε σε ισχύ στις 13 Απριλίου 2023, όρισε την έναρξη της εγγραφής των υποψηφίων στην αρχή της προεκλογικής περιόδου στις 23 Απριλίου, μία ημέρα μετά την προκήρυξη των εκλογών, και ολοκληρώθηκε στις 29 Απριλίου. Το ΥΠΕΣ ήταν υπεύθυνο για τη λειτουργία της πλατφόρμας με την υποστήριξη της *SingularLogic*, μιας ιδιωτικής εταιρείας.

⁵⁰ Ο Άρειος Πάγος έκρινε ότι η απαγόρευση της συμμετοχής τέτοιων κομμάτων αποτελεί «μηχανισμό άμυνας της δημοκρατίας έναντι κομμάτων και προσώπων που με τις πράξεις τους σαμποτάρουν τη δημοκρατία, σύμφωνα και με το άρθρο 17 της ΕΣΔΑ [και] σε καμία περίπτωση δεν θέτει σε κίνδυνο τον πλουραλισμό και τις δημοκρατικές αξίες- αντιθέτως».

⁵¹ Ένας υποψήφιος του ΣΥ.ΡΙΖ.Α ανακοίνωσε τρεις ημέρες πριν από τις εκλογές ότι θα παραιτηθεί από την έδρα του αν εκλεγεί λόγω διαφωνιών με την ηγεσία του κόμματος.

Οι υποψήφιοι ήταν σε θέση να διεξάγουν ελεύθερα τις εκστρατείες τους και οι θεμελιώδεις ελευθερίες του συνέρχεσθαι, του συνεταιρίζεσθαι και της έκφρασης έγιναν σεβαστές. Η προεκλογική εκστρατεία ήταν ανταγωνιστική και το ευρύ φάσμα κομμάτων και υποψηφίων εξασφάλισε μια ευρεία επιλογή πολιτικών εναλλακτικών λύσεων.

Τα κόμματα βασίστηκαν κυρίως σε μικρού και μεσαίου μεγέθους συγκεντρώσεις, προσωπικές συναντήσεις, τα μέσα κοινωνικής δικτύωσης και την τηλεόραση, ενώ μεγάλης κλίμακας εκδηλώσεις για το κλείσιμο της προεκλογικής εκστρατείας διοργανώθηκαν στην Αθήνα.⁵² Λόγω του ανοικτού αναλογικού συστήματος, η πλειοψηφία των κοινοβουλευτικών κομμάτων που συναντήθηκαν με την Αποστολή του ODIHR διοργάνωσε κεντρικές εκστρατείες με αρχηγούς κομμάτων και εκστρατείες μεμονωμένων υποψηφίων που δημιουργούσαν ενδοκομματικό ανταγωνισμό. Εξαιρεση αποτέλεσαν δύο αριστερά κόμματα με κεντρικές ή ημι-κεντρικές στρατηγικές εκστρατείας. Αρκετά μικρότερα κόμματα διαμαρτυρήθηκαν για άδικη μεταχείριση από τα μέσα ενημέρωσης⁵³ (Βλέπε Μέσα Μαζικής Ενημέρωσης).

Ο τόνος της προεκλογικής εκστρατείας ήταν μετριοπαθής, με τα θέματα να επικεντρώνονται γύρω από την οικονομία, την ανάπτυξη, την απασχόληση, το κόστος διαβίωσης, τις πολιτικές κοινωνικής ασφάλισης και έναν πιθανό μετεκλογικό συνασπισμό. Το κυβερνών κόμμα προσάρμοσε την εκστρατεία του σε περιφερειακό επίπεδο, παρουσιάστηκε ως εγγυητής της εθνικής και περιφερειακής σταθερότητας, έδωσε έμφαση στις μακροοικονομικές επιτυχίες και στη μείωση του αριθμού των μεταναστών και κάλεσε τους εκλογείς να ψηφίσουν για το μέλλον αντί για το παρελθόν, όταν η χώρα κυβερνάτο από τους αντιπάλους του. Από τα πέντε κόμματα της αντιπολίτευσης του απερχόμενου κοινοβουλίου, τα τέσσερα ήταν αριστερά κόμματα που στήριξαν την εκστρατεία τους σε μια σειρά κοινωνικοοικονομικών πολιτικών και αιτημάτων για λογοδοσία των κρατικών θεσμών. Τα περισσότερα κόμματα της αντιπολίτευσης απεικόνισαν αρνητικά το κυβερνών κόμμα, ότι δεν έχει επαφή με τις ανάγκες των πολιτών, και απαίτησαν να τιμωρηθούν οι υπαίτιοι της παρακολούθησης με λογισμικό κατασκοπείας. Ορισμένα από τα κόμματα της αντιπολίτευσης προσπάθησαν να απευθυνθούν στη νεότερη ηλικιακή ομάδα εκλογέων που αντιπροσωπεύει περίπου το 5 τοις εκατό του εκλογικού σώματος. Εκτός από τα καθιερωμένα κόμματα, πολλά εξωκοινοβουλευτικά κόμματα, τα οποία ορισμένοι συνομιλητές της Αποστολής του ODIHR χαρακτήρισαν λαϊκιστικά, πρωταγωνίστησαν στην προεκλογική εκστρατεία. Ορισμένοι συνομιλητές με τους οποίους συναντήθηκε η Αποστολή του ODIHR σημείωσαν μια αντιληπτή δυσαρέσκεια μερίδας του εκλογικού σώματος με τα μεγαλύτερα κόμματα και υψηλό αριθμό αναποφάσιστων εκλογέων προς το τέλος της προεκλογικής εκστρατείας.⁵⁴

Η ισότητα των φύλων αποτέλεσε περιθωριακό θέμα της προεκλογικής εκστρατείας και οι συνομιλητές του ODIHR σημείωσαν ότι οι γυναίκες υποψήφιες δεν προωθούνταν ενεργά από τα πολιτικά κόμματα. Οι γυναίκες σπανίως ήταν ορατές στις εκστρατείες του κεντρικού κόμματος. Ως υποψήφιοι, οι άνδρες προβάλλονταν γενικά περισσότερο από τα κόμματα στα μέσα ενημέρωσης από ό,τι οι γυναίκες. Ενώ δύο από τα πιο γνωστά εξωκοινοβουλευτικά κόμματα διοικούσαν από γυναίκες, κανένα κοινοβουλευτικό κόμμα δεν ηγείτο από γυναίκα. Θετική εξέλιξη αποτέλεσε το γεγονός ότι τρία κοινοβουλευτικά κόμματα, Νέα Δημοκρατία, ΚΚΕ και ΜέΡΑ 25, ενημέρωσαν την Αποστολή του ODIHR ότι εφαρμόζουν εσωτερικές ποσοτώσεις φύλου για τις κομματικές δομές. Ενώ όλα τα κόμματα του απερχόμενου κοινοβουλίου συμπεριέλαβαν στις προεκλογικές τους πλατφόρμες πολιτικές για τη στήριξη των μητέρων, μόνο ένα κόμμα πρότεινε την ισότητα των φύλων

⁵² Η Αποστολή του ODIHR παρακολούθησε πέντε εκδηλώσεις για το κλείσιμο της προεκλογικής εκστρατείας που διοργανώνονται παραδοσιακά στην Αθήνα.

⁵³ Αρκετά μικρότερα κόμματα διαμαρτυρήθηκαν στην Αποστολή του ODIHR ότι δεν καλούνταν να εμφανιστούν τόσο συχνά όσο οι κύριοι υποψήφιοι και ότι οι συνεντεύξεις τύπου και τα διαφημιστικά τους μηνύματα δεν προβάλλονταν κατά τη διάρκεια του χρόνου υψηλής τηλεθέασης.

⁵⁴ [Μαζικές διαμαρτυρίες](#) μετά το σιδηροδρομικό δυστύχημα εξέφρασαν δυσαρέσκεια προς το πολιτικό σύστημα. Τελικά, η αυξημένη συμμετοχή δεν μεταφράστηκε σε περισσότερες ψήφους για τα κοινοβουλευτικά κόμματα.

σε κοινωνικές και πολιτικές θέσεις λήψης αποφάσεων και δύο κόμματα συμπεριέλαβαν πολιτικές για τη μείωση του μισθολογικού χάσματος μεταξύ των δύο φύλων. Η Ελληνική Εθνική Επιτροπή για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου και η Γενική Γραμματεία Δημογραφίας και Οικογενειακής Πολιτικής και Ισότητας των Φύλων του Υπουργείου Εργασίας και Κοινωνικών Υποθέσεων διεξήγαγαν εκστρατείες ευαισθητοποίησης για την προώθηση της συμμετοχής των γυναικών στις εκλογές.

Τα πολιτικά κόμματα θα πρέπει να αναθεωρήσουν τις εσωτερικές τους πολιτικές για να προωθήσουν τη συμμετοχή των γυναικών ως υποψηφίων και να τις αναδεικνύουν στην προεκλογική εκστρατεία του κόμματος, μεταξύ άλλων μέσω της χρήσης κρατικών κονδυλίων για την υποστήριξη των υποψηφίων γυναικών, με κατάρτιση και ελάφρυνση του οικονομικού βάρους της εκστρατείας.

Οι αρχές θα πρέπει να εξετάσουν περαιτέρω μέτρα για να δώσουν κίνητρα για την ένταξη και την προβολή των γυναικών στις κομματικές δομές και στις εκστρατείες.

Η Ελλάδα δεν αναγνωρίζει το μειονοτικό καθεστώς σε καμία εθνοτική ή γλωσσική κοινότητα, εκτός από την μουσουλμανική θρησκευτική μειονότητα στη Θράκη, η οποία προστατεύεται από τους όρους της Συνθήκης Ειρήνης της Λωζάνης του 1923.⁵⁵ Η Ελλάδα υπέγραψε αλλά δεν κύρωσε τη Σύμβαση-Πλαίσιο του Συμβουλίου της Ευρώπης του 1994 για την προστασία των εθνικών μειονοτήτων και δεν συλλέγει στατιστικά στοιχεία για τους μειονοτικούς πληθυσμούς.⁵⁶

Κανένα από τα κοινοβουλευτικά κόμματα δεν ανέφερε ρητά μια μειονότητα ή εθνοτικές κοινότητες στις προεκλογικές του πλατφόρμες. Υπήρχαν πέντε υποψήφιοι της μουσουλμανικής μειονότητας στην εκλογική περιφέρεια Ξάνθης και έξι στη Ροδόπη. Οι περισσότεροι από αυτούς τους υποψηφίους διεξήγαγαν τις εκστρατείες τους κυρίως στην τουρκική γλώσσα. Σύμφωνα με τα πρώτα επίσημα αποτελέσματα, εξελέγησαν τέσσερις υποψήφιοι της μουσουλμανικής μειονότητας, δύο από τον ΣΥ.ΡΙΖ.Α και δύο από το ΠΑ.ΣΟ.Κ. Τρεις από αυτούς ήταν εν ενεργεία βουλευτές.

Αρκετοί συνομιλητές της Αποστολής ανέφεραν ότι, για πρώτη φορά, η εκστρατεία διεξήχθη εκτενώς στα κοινωνικά δίκτυα. Τα περισσότερα κόμματα δημιούργησαν λογαριασμούς στο Facebook. Σύμφωνα με τα στοιχεία της Meta Ad Library, από τα οποία εξαιρούνται οι δαπάνες κάτω των 100 ευρώ, κατά τη διάρκεια ενός μήνα προεκλογικής εκστρατείας, η ΝΔ και ο αρχηγός της δαπάνησαν 218.000 ευρώ για διαφήμιση στο Facebook, ενώ ο ΣΥ.ΡΙΖ.Α και ο αρχηγός του δαπάνησαν περίπου 98.000 ευρώ. Ορισμένοι συνομιλητές της Αποστολής του ODIHR αξιολόγησαν θετικά την ανακήρυξη του πρώην κοινοβουλευτικού κόμματος Χρυσή Αυγή σε εγκληματική οργάνωση το 2020, καθώς μείωσε την ξеноφοβική και εμπρηστική ρητορική κατά τη διάρκεια της προεκλογικής εκστρατείας. Ωστόσο, αντιλήφθηκαν επίσης ότι η μισαλλόδοξη ορολογία στην πολιτική έχει επικρατήσει μέσω διαφόρων διαύλων στην κοινωνία, ιδιαίτερα δε στα μέσα κοινωνικής δικτύωσης.

IX. ΧΡΗΜΑΤΟΔΟΤΗΣΗ ΤΗΣ ΠΡΟΕΚΚΛΟΓΙΚΗΣ ΕΚΣΤΡΑΤΕΙΑΣ

Η προηγούμενος διάσπαρτη νομοθεσία για τη χρηματοδότηση των πολιτικών κομμάτων και της προεκλογικής εκστρατείας κωδικοποιήθηκε με προεδρικό διάταγμα το 2022. Ο Νόμος του 2002 για

⁵⁵ Στις παραγράφους 10 και 11 των Καταληκτικών Παρατηρήσεων της Επιτροπής του ΟΗΕ για την Εξάλειψη κάθε μορφής Φυλετικών Διακρίσεων (CERD) του 2016 σημειώνεται ότι «παρά την εξήγηση που δόθηκε από το κράτος μέλος ότι οι εθνοτικές ομάδες δεν θεωρούνται μειονότητες, η Επιτροπή πιστεύει ότι σε μία πολυεθνική κοινωνία, η αναγνώριση των εθνοτικών ομάδων μικρότερου μεγέθους ενδέχεται να τους βοηθήσει να προστατεύσουν την ύπαρξή τους και την ταυτότητά τους. Η Επιτροπή σημειώνει επίσης ότι η Συνθήκη της Λωζάνης ούτε απαγορεύει τη θεώρηση άλλων ομάδων ως μειονότητες ούτε εμποδίζει τα άτομα που ανήκουν σε διάφορες εθνοτικές ομάδες να ασκούν το δικαίωμα του αυτοπροσδιορισμού τους».

⁵⁶ Η παράγραφος 5.20 του Κειμένου της Κοπεγχάγης του 1990 του ΟΑΣΕ δεσμεύει τα κράτη μέλη «να εξετάσουν το ενδεχόμενο προσχώρησης στο Διεθνές Σύμφωνο για τα Ατομικά και Πολιτικά Δικαιώματα (ICCPR), το Διεθνές Σύμφωνο για τα Οικονομικά, Κοινωνικά και Πολιτιστικά Δικαιώματα και άλλες σχετικές διεθνείς πράξεις, εάν δεν το έχουν ήδη πράξει».

τη χρηματοδότηση των πολιτικών κομμάτων και της προεκλογικής εκστρατείας που έχει υποστεί ουσιαστικές τροποποιήσεις από το 2014 έως το 2022 αποτελεί τη βάση για αυτή την κωδικοποίηση. Οι πιο πρόσφατες τροποποιήσεις του 2022 μείωσαν τις κυρώσεις για διοικητικές παραβάσεις του νόμου, αύξησαν το ανώτατο όριο των ρυθμιζόμενων δαπανών που καταβάλλονται σε τρίτους χωρίς τραπεζικό έμβασμα και παρέτειναν τον χρόνο για τη δημοσίευση των ετησίων λογαριασμών από τους υποψηφίους. Οι πιο πάνω κυρώσεις αν και λιγότερο αποτρεπτικές παραμένουν ανάλογες με τις παραβάσεις.⁵⁷ Ενώ το νομικό πλαίσιο θεσπίζει σημαντικές απαιτήσεις δημοσιοποίησης και υποβολής εκθέσεων, η διαφάνεια και η λογοδοσία της χρηματοδότησης των πολιτικών κομμάτων και της προεκλογικής εκστρατείας εξακολουθεί να είναι προβληματική λόγω της μη τακτικής και έγκαιρης υποβολής εκθέσεων και των νομικών κενών.

A. ΕΣΟΔΑ ΚΑΙ ΕΞΟΔΑ ΤΗΣ ΠΡΟΕΚΛΟΓΙΚΗΣ ΕΚΣΤΡΑΤΕΙΑΣ

Κρατικά κονδύλια χρηματοδοτούν περίπου τα τρία τέταρτα της συνήθους κομματικής δραστηριότητας και της προεκλογικής εκστρατείας.⁵⁸ Το ΥΠΕΣ κατανέμει τη χρηματοδότηση ετησίως σε δόσεις στα πολιτικά κόμματα, η επιλεξιμότητα των οποίων βασίζεται στα αποτελέσματα των προηγούμενων βουλευτικών εκλογών και των ευρωεκλογών.⁵⁹ Μικρό μέρος της κρατικής χρηματοδότησης προορίζεται επίσης για δραστηριότητες έρευνας και κατάρτισης.⁶⁰ Οι ετήσιοι δημόσιοι πόροι κατανέμονται αναλογικά με την επιτυχία στις εθνικές βουλευτικές και τις ευρωεκλογές.⁶¹ Συμπληρωματική κρατική χρηματοδότηση παρέχεται για την προεκλογική εκστρατεία των επιλέξιμων υποψηφίων πριν και μετά τις εκλογές,⁶² ενώ τα συνήθη κονδύλια των πολιτικών κομμάτων μπορούν επίσης να χρησιμοποιηθούν και για την προεκλογική εκστρατεία. Επιπρόσθετα, τα κόμματα λαμβάνουν εισφορές σε είδος από κρατικά κονδύλια.⁶³ Οι υποψήφιοι δεν λαμβάνουν δημόσια κονδύλια. Η μερική ή ολική καταβολή των κρατικών κονδυλίων μπορεί να παρακρατηθεί από πολιτικό κόμμα για παραβάσεις του Νόμου. Οι παρακρατήσεις αυτές είναι ανάλογες της παράβασης και επηρεάζουν τη κρατική χρηματοδότηση για τον τρέχοντα εκλογικό κύκλο.⁶⁴ Ορισμένοι συνομιλητές σημείωσαν ότι τα κρατικά κονδύλια θα μπορούσαν να χρησιμοποιούνται για τη στήριξη των συνήθως οικονομικά υστερούντων γυναικών υποψηφίων μέσω κατάρτισης ή άλλων μέσων. Ενώ η αναλογικότητα αποτελεί κοινή πρακτική, ορισμένοι συνομιλητές σημείωσαν ότι το σύστημα κρατικής χρηματοδότησης δεν είναι δίκαιο ή ισότιμο και επηρεάζει

⁵⁷ Η παράγραφος 272 των Κατευθυντήριων Γραμμών για τη Ρύθμιση των Πολιτικών Κομμάτων του ODIHR και της Επιτροπής της Βενετίας του 2020 αναφέρει ότι «Πρέπει να επιβάλλονται κυρώσεις».

⁵⁸ Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο, *Χρηματοδότηση των Πολιτικών Δομών στα Κράτη Μέλη της ΕΕ (Financing of Political Structures in EU Member States)*, Ιούνιος 2021.

⁵⁹ Κρατική χρηματοδότηση παρέχεται στα πολιτικά κόμματα που εκπροσωπούνται στο Ελληνικό Κοινοβούλιο ή στο Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο (ΕΚ), καθώς και σε εκείνα που στις τελευταίες βουλευτικές εκλογές συγκέντρωσαν τουλάχιστον το 1,5 τοις εκατό των ψήφων σε τουλάχιστον 70 τοις εκατό των εκλογικών περιφερειών ή τουλάχιστον το 1,5 τοις εκατό των ψήφων σε εθνικό επίπεδο στις τελευταίες ευρωεκλογές. Για το 2022, το ποσό της ετήσιας χρηματοδότησης που χορηγήθηκε σε εννέα επιλέξιμα κόμματα ήταν 24.453.866 ευρώ.

⁶⁰ Το 2022, 4.971.167 ευρώ διατέθηκαν στα επιλέξιμα κόμματα.

⁶¹ Το 50 τοις εκατό της κρατικής εκλογικής χρηματοδότησης κατανέμεται στα κοινοβουλευτικά κόμματα και το 10 τοις εκατό στα κόμματα που εκπροσωπούνται στο ευρωκοινοβούλιο πριν από τις εκλογές, ενώ το 40 τοις εκατό κατανέμεται δύο μήνες μετά τις εκλογές στα κόμματα που έλαβαν τουλάχιστον το 1,5 τοις εκατό των ψήφων σε τουλάχιστον 70 τοις εκατό των εκλογικών περιφερειών και στα κόμματα που απέσπασαν τουλάχιστον το 1,5 τοις εκατό των ψήφων σε εθνικό επίπεδο στις τελευταίες ευρωεκλογές. Ο τύπος κατανομής βασίζεται στο ποσοστό των έγκυρων ψήφων του κόμματος στις αντίστοιχες εκλογές. Ενόψει αυτών των εκλογών, 2,94 εκατ. ευρώ σε χρηματοδότηση της προεκλογικής εκστρατείας κατανεμήθηκαν σε επτά από τα οκτώ επιλέξιμα κόμματα, με τη ΝΔ και τον ΣΥ.ΡΙΖ.Α να λαμβάνουν 1.267.583 ευρώ και 987.499 ευρώ αντίστοιχα. Η χρηματοδότηση προς τη Χρυσή Αυγή, η οποία αναφέρεται ως επιλέξιμο πολιτικό κόμμα λόγω της εκλογής της στο ΕΚ, τηρεί υπό αναστολή.

⁶² Η χρηματοδότηση για την προεκλογική εκστρατεία φέρεται να διανεμήθηκε στους επιλέξιμους διαγωνιζόμενους στις αρχές Μαΐου 2023.

⁶³ Τα επιλέξιμα κόμματα λαμβάνουν δωρεάν χώρο για προεκλογικό υλικό, ραδιοτηλεοπτικό χρόνο στα ραδιοτηλεοπτικά μέσα και χαρτί για την εκτύπωση των ψηφοδελτίων.

⁶⁴ Η παράγραφος 274 των Κατευθυντήριων Γραμμών για τη Ρύθμιση των Πολιτικών Κομμάτων του ODIHR και της Επιτροπής της Βενετίας του 2020 αναφέρει: «Κυρώσεις για παραβάσεις που δεν είναι τόσο σοβαρές ώστε να οδηγούν σε απαγόρευση ή διάλυση ενός πολιτικού κόμματος μπορούν να περιλαμβάνουν: [...] μερική ή ολική αναστολή ή απώλεια της κρατικής χρηματοδότησης και άλλων μορφών κρατικής ενίσχυσης για καθορισμένο χρονικό διάστημα».

αρνητικά τα μικρότερα κόμματα και τους μη επιλέξιμους υποψηφίους και ότι οι δόσεις της συνήθους χρηματοδότησης δεν καταβάλλονται εγκαίρως.⁶⁵

Τα πολιτικά κόμματα μπορούν να χρηματοδοτούν τις συνήθειες και προεκλογικές τους δραστηριότητες με τραπεζικά δάνεια. Αρκετά κόμματα έχουν στο παρελθόν συγκεντρώσει μεγάλα δανειακά χρέη. Ο νόμος απαιτεί από τα μέρη να δημοσιοποιούν νέες και τροποποιημένες δανειακές συμβάσεις και, από το 2018, απαγορεύει την εξασφάλιση δανείων άνω του 50 τοις εκατό οποιασδήποτε τρέχουσας ή μελλοντικής κρατικής χρηματοδότησης. Ο νόμος παραμένει ασαφής όσον αφορά την αναδιάρθρωση των δανείων και οι κανόνες δεν διασφαλίζουν ότι τα οφέλη από τους ευνοϊκούς όρους των δανείων και τα διαγραφέντα δάνεια αντιμετωπίζονται ως οικονομικές δωρεές.⁶⁶

Η νομοθεσία πρέπει να θέτει σαφείς όρους για τα δάνεια που εξασφαλίζουν τα πολιτικά κόμματα και να εξειδικεύει περαιτέρω τις αποδεκτές πρακτικές για την αναδιάρθρωση των δανείων. Τα δάνεια που χορηγούνται με ευνοϊκούς όρους ή που διαγράφονται θα πρέπει να ρυθμίζονται και να αναφέρονται στις εκθέσεις ως δωρεές.

Μεμονωμένοι πολίτες μπορούν να δωρίσουν έως 20.000 ευρώ ετησίως σε ένα πολιτικό κόμμα και 5.000 ευρώ σε έναν υποψήφιο, συμπεριλαμβανομένων των συνεισφορών σε είδος. Ειδικά κουπόνια, τα οποία μέχρι 15 ευρώ είναι ανώνυμα, μπορούν να εκδίδονται από τα πολιτικά κόμματα για τη λήψη δωρεών.⁶⁷ Οι δωρεές σε μετρητά δεν μπορούν να υπερβαίνουν τα 500 ευρώ. Δωρεές υψηλότερων ποσών πρέπει να γίνονται με τραπεζικό έμβασμα. Ενώ τα πολιτικά κόμματα πρέπει να ανοίξουν έως και τρεις τραπεζικούς λογαριασμούς σε ελληνικές τράπεζες, οι υποψήφιοι πρέπει να ανοίξουν από έναν καθορισμένο τραπεζικό λογαριασμό. Τα κεφάλαια σε αυτούς ή σε οποιουδήποτε άλλους τραπεζικούς λογαριασμούς υπόκεινται σε κατάσχεση υπέρ του κράτους. Απαγορεύονται οι δωρεές από αλλοδαπούς, νομικά πρόσωπα, αρχές τοπικής αυτοδιοίκησης, ιδιοκτήτες μέσω ενημέρωσης και μέλη των οικογενειών τους. Πολλοί συνομιλητές εξέφρασαν την ανησυχία τους για το αδιαφανές χρήμα που εισέρχεται στην πολιτική, το οποίο επηρεάζει τη διαφάνεια, καθώς δεν αποτυπώνεται στις οικονομικές εκθέσεις.⁶⁸

Το όριο των δαπανών προεκλογικής εκστρατείας για τους υποψηφίους ανέρχεται στο 20 τοις εκατό της κρατικής χρηματοδότησης του προηγούμενου έτους που χορηγήθηκε σε όλα τα επιλέξιμα κόμματα.⁶⁹ Για τους υποψηφίους, τα όρια δαπανών προεκλογικής εκστρατείας καθορίζονται με βάση τον αριθμό των εδρών στην αντίστοιχη εκλογική τους περιφέρεια.⁷⁰ Η διαφήμιση επί πληρωμή στα παραδοσιακά μέσα ενημέρωσης απαγορεύεται και ο ελεύθερος ραδιοτηλεοπτικός χρόνος καθορίζεται από τη διακομματική Επιτροπή. Η διαφήμιση επί πληρωμή στα μέσα κοινωνικής δικτύωσης και στους ιστότοπους είναι διαδεδομένη και δεν υπόκειται σε ρυθμίσεις ενώ, σύμφωνα με τους συνομιλητές της Αποστολής του ODIHR, αποτελεί επίσης δυνητικά τρόπο διακίνησης χρήματος αμφιβόλου προέλευσης.

⁶⁵ Η πιο πρόσφατη τακτική δόση χρηματοδότησης των πολιτικών κομμάτων για το 2022 καταβλήθηκε, σύμφωνα με πληροφορίες, μόλις τον Μάιο του 2023.

⁶⁶ Η παράγραφος 210 των [Κατευθυντήριων Γραμμών για τη Ρύθμιση των Πολιτικών Κομμάτων](#) του ODIHR και της Επιτροπής της Βενετίας του 2020 αναφέρει: «[...] αναλόγως της εκάστοτε περίπτωσης και με την επιφύλαξη της νομοθεσίας που επιτρέπει τις δωρεές και τη στήριξη από εμπορικές οντότητες, τα δάνεια που χορηγούνται με ευνοϊκούς όρους ή ακόμη και διαγράφονται από τον πιστωτή θα πρέπει να αντιμετωπίζονται ως μορφή συνεισφοράς σε είδος ή οικονομικής συνεισφοράς».

⁶⁷ Ο νόμος ορίζει ετήσια όρια χρηματοδότησης μέσω ανώνυμων κουπονιών. Για τα κόμματα που δικαιούνται ετήσια κρατική χρηματοδότηση, το όριο αυτό είναι το 4 τοις εκατό του ποσού της κρατικής χρηματοδότησης του προηγούμενου έτους ή 75.000 ευρώ. Για τα υπόλοιπα κόμματα το όριο είναι 20.000 ευρώ.

⁶⁸ Το άρθρο 7.3 της [Σύμβασης των Ηνωμένων Εθνών Κατά της Διαφθοράς του 2003](#) αναφέρει «Κάθε Κράτος Μέρος εξετάζει επίσης τη δυνατότητα υιοθέτησης κατάλληλων νομοθετικών και διοικητικών μέτρων [...] για την ενίσχυση της διαφάνειας στη χρηματοδότηση των υποψηφιοτήτων για αιρετές δημόσιες θέσεις και για τη χρηματοδότηση των πολιτικών κομμάτων».

⁶⁹ Για τα πολιτικά κόμματα, το ποσό αυτό καθορίστηκε σε 4.890.773 ευρώ για τις πρόωρες βουλευτικές εκλογές του 2023.

⁷⁰ Για την πρώτη έδρα κάθε εκλογικής περιφέρειας το όριο είναι 15.000 ευρώ, για τη δεύτερη έως την έβδομη έδρα κάθε εκλογικής περιφέρειας 7.500 ευρώ και για την όγδοη έδρα κάθε εκλογικής περιφέρειας και ούτω καθεξής 1.500 ευρώ ανά έδρα. Στις εκλογικές περιφέρειες Κυκλάδων και Δωδεκανήσου το όριο είναι 7.500 ευρώ.

B. ΑΠΑΙΤΗΣΕΙΣ ΥΠΟΒΟΛΗΣ ΕΚΘΕΣΕΩΝ ΚΑΙ ΕΠΟΠΤΕΙΑΣ

Η περίοδος ελέγχου της χρηματοδότησης της προεκλογικής εκστρατείας ξεκινά έξι μήνες πριν και λήγει δύο μήνες μετά τις εκλογές. Σε περίπτωση πρόωρων εκλογών, η διοργανική Επιτροπή Ελέγχου, το κύριο εποπτικό όργανο, καθορίζει και ανακοινώνει το εφαρμοστέο χρονοδιάγραμμα. Η περίοδος ελέγχου για τα πολιτικά κόμματα και τις εταιρείες μέσω μαζικής ενημέρωσης σε αυτές τις πρόωρες εκλογές διήρκησε από 1^η Ιανουαρίου έως 21 Ιουλίου 2023.⁷¹ Η περίοδος ελέγχου για τους υποψηφίους ήταν από 2 Μαΐου έως 21 Ιουλίου 2023.

Οι συζητήσεις της Επιτροπής Ελέγχου είναι εμπιστευτικές και τα πρακτικά των συνεδριάσεων δεν είναι διαθέσιμα στο κοινό. Όλα τα υποψήφια πολιτικά κόμματα, οι εκλεγμένοι υποψήφιοι και ένας συγκεκριμένος αριθμός αναπληρωματικών υποψηφίων στις λίστες υποψηφίων υποβάλλουν στην επιτροπή εκθέσεις χρηματοδότησης της προεκλογικής εκστρατείας εντός τριών μηνών από τις εκλογές.⁷² Οι εκθέσεις αυτές πρέπει να περιλαμβάνουν λεπτομερώς τις εισφορές (με δημοσιοποίηση του πλήρους ονόματος των χορηγών πολιτικών κομμάτων για ποσά άνω των 5.000 ευρώ και παρόμοια στοιχεία για τους χορηγούς υποψηφίων για ποσά άνω των 3.000 ευρώ) και των δαπάνες, μαζί με τα σχετικά δικαιολογητικά. Ενώ ορισμένοι συνομιλητές ανέφεραν την ανάγκη προστασίας της ιδιωτικής ζωής κατά τη γνωστοποίηση των δωρεών⁷³, άλλοι υπογράμμισαν την ανάγκη για μεγαλύτερη διαφάνεια.⁷⁴ Δεν είναι δυνατή η ηλεκτρονική υποβολή των εκθέσεων. Εξετάζεται, ωστόσο, το ενδεχόμενο μελλοντικής εφαρμογής της ηλεκτρονικής υποβολής εκθέσεων.

Τα πολιτικά κόμματα πρέπει να υποβάλλουν ετήσιες και προεκλογικές οικονομικές εκθέσεις για τις οποίες η Επιτροπή Ελέγχου παρέχει σαφή και λεπτομερή έντυπα. Στη συνέχεια, τα κόμματα πρέπει να δημοσιεύουν στους δικτυακούς τόπους τους, εντός των πρώτων πέντε μηνών του έτους, ειδική δήλωση με λεπτομερή στοιχεία για τα έσοδα και τα έξοδα από δημόσια και ιδιωτικά κονδύλια. Οι καταστάσεις αυτές δεν είναι ολοκληρωμένες, ούτε μπορούν να αναζητηθούν και δεν είναι εύκολα συγκρίσιμες.⁷⁵ Ομοίως, η Επιτροπή δημοσιεύει στο διαδίκτυο τις τακτικές εκθέσεις χρηματοδότησης των πολιτικών κομμάτων και τις συνοπτικές εκθέσεις χρηματοδότησης της προεκλογικής

⁷¹ Επί του παρόντος, με επικεφαλής τον Αντιπρόεδρο της Βουλής, η Επιτροπή Ελέγχου αποτελείται από βουλευτές, ανώτερους δικαστές και εισαγγελείς, καθώς και διευθυντές των φορέων καταπολέμησης της διαφθοράς στην Ελλάδα. Το έργο της Επιτροπής υποστηρίζεται από μια Διεύθυνση που αναφέρεται επισήμως στον Πρόεδρο της Βουλής.

⁷² Η παράγραφος 259 των Κατευθυντήριων Γραμμών για τη Ρύθμιση των Πολιτικών Κομμάτων του ODIHR και της Επιτροπής της Βενετίας του 2020 αναφέρει « Οι εκθέσεις για τη χρηματοδότηση της προεκλογικής εκστρατείας θα πρέπει να υποβάλλονται στις αρμόδιες αρχές έγκαιρα μετά τις εκλογές, αλλά με εύλογη προθεσμία που θα επιτρέπει στα κόμματα να συγκεντρώσουν στοιχεία, τιμολόγια, πληροφορίες για την επιστροφή δανείων κ.λπ.». Βλέπε επίσης παράγραφο 264.

⁷³ Η παράγραφος 263 των Κατευθυντήριων Γραμμών για τη Ρύθμιση των Πολιτικών Κομμάτων του ODIHR και της Επιτροπής της Βενετίας του 2020 αναφέρει «[...] Ενώ η δημοσίευση των οικονομικών εκθέσεων είναι πρωταρχικής σημασίας για την εδραίωση της εμπιστοσύνης του κοινού στις λειτουργίες ενός κόμματος, οι απαιτήσεις υποβολής εκθέσεων πρέπει επίσης να εξισορροπούνται μεταξύ της αναγκαίας δημοσιοποίησης και των εξαιρετικά πιεστικών ανησυχιών για την προστασία της ιδιωτικής ζωής των μεμονωμένων δωρητών σε περιπτώσεις εύλογης πιθανότητας ύπαρξης απειλών, παρενόχλησης ή αντιποίνων ή όταν η δημοσιοποίηση θα μπορούσε να επιφέρει σοβαρές πολιτικές επιπτώσεις». Βλέπε επίσης παράγραφο 265.

⁷⁴ Η παράγραφος 205 των Κατευθυντήριων Γραμμών για τη Ρύθμιση των Πολιτικών Κομμάτων του ODIHR και της Επιτροπής της Βενετίας του 2020 αναφέρεται σε «[...] αρκετές σημαντικές κατευθυντήριες γραμμές για τα συστήματα πολιτικής χρηματοδότησης κατά την ανάπτυξη της νομοθεσίας [συμπεριλαμβανομένων] απαιτήσεων που αυξάνουν τη διαφάνεια της χρηματοδότησης των κομμάτων και την αξιοπιστία της υποβολής εκθέσεων». Βλέπε Άρθρο 7.3 της Σύμβασης των Ηνωμένων Εθνών κατά της Διαφθοράς του 2003.

⁷⁵ Στην παράγραφο 258 των Κατευθυντήριων Γραμμών για τη Ρύθμιση των Πολιτικών Κομμάτων του ODIHR και της Επιτροπής της Βενετίας του 2020 αναφέρεται ότι «[...] Η ψηφιοποίηση των πληροφοριών και η υποβολή τους στον ρυθμιστικό φορέα σε ψηφιοποιημένη, εύκολα αναζητήσιμη και επαναχρησιμοποιήσιμη μορφή δύναται να διευκολύνει την εποπτεία και, ως εκ τούτου, να ελαχιστοποιήσει την ανάγκη για διαδικασίες σε έντυπη μορφή». Περαιτέρω, στην παράγραφο 259 αναφέρεται «[...] Ο νόμος θα πρέπει να καθορίζει τη μορφή και το περιεχόμενο των εκθέσεων, ώστε να διασφαλίζεται ότι τα κόμματα και οι υποψήφιοι γνωστοποιούν βασικές πληροφορίες. Αυτό συμβάλλει επίσης στη διασφάλιση ότι οι πληροφορίες που λαμβάνονται από τα διάφορα κόμματα είναι εύκολα αναζητήσιμες και συγκρίσιμες. Σε μια προσπάθεια να υποστηριχθεί η διαφάνεια και να δοθεί στην κοινωνία των πολιτών και σε άλλους ενδιαφερόμενους φορείς η δυνατότητα να εξετάζουν τα οικονομικά της προεκλογικής εκστρατείας των κομμάτων, είναι ορθή πρακτική οι εν λόγω οικονομικές εκθέσεις να διατίθενται σε δημόσια διαθέσιμες πηγές με συνεκτικό, ολοκληρωμένο τρόπο και σε εύθετο χρόνο για μεγάλο χρονικό διάστημα».

εκστρατείας με τα πορίσματά της. Ενώ η Επιτροπή δημοσίευσε μια ολοκληρωμένη συνοπτική ετήσια έκθεση για το έργο της το 2022 με συγκριτικά στοιχεία από τα προηγούμενα έτη, λεπτομερείς εκθέσεις των πολιτικών κομμάτων δεν δημοσιεύονται εγκαίρως. Οι πιο πρόσφατα δημοσιευμένες τακτικές εκθέσεις των πολιτικών κομμάτων ήταν από το 2020. Πληροφορίες σχετικά με τις εκθέσεις των κομμάτων και τις κυρώσεις που επιβλήθηκαν στα πολιτικά κόμματα για τα τελευταία τρία χρόνια ήταν προσβάσιμες μόνο μέσω επίπονων διαδικασιών για την ελευθερία της πληροφόρησης. Δεν υφίστανται απαιτήσεις υποβολής εκθέσεων ή γνωστοποίησης πριν από την ημέρα των εκλογών, γεγονός που μειώνει τη διαφάνεια της χρηματοδότησης των εκστρατειών.⁷⁶

Προκειμένου να ενισχυθεί η διαφάνεια των εργασιών της, η Επιτροπή Ελέγχου θα πρέπει να δημοσιεύει εγκαίρως πληροφορίες δημοσίου ενδιαφέροντος.

Για την ενίσχυση της διαφάνειας και της λογοδοσίας, όλες οι τακτικές εκθέσεις εισφορών και δαπανών για τη χρηματοδότηση της προεκλογικής εκστρατείας θα πρέπει να δημοσιοποιούνται εγκαίρως, με ολοκληρωμένο, εύκολα κατανοητό και συγκρίσιμο τρόπο, με απαιτήσεις υποβολής ενδιάμεσων εκθέσεων για τη χρηματοδότηση της προεκλογικής εκστρατείας πριν από την ημέρα των εκλογών.

Τρίτα μέρη που συμμετέχουν στην προεκλογική εκστρατεία, συμπεριλαμβανομένων εκείνων που ελέγχονται από πολιτικά κόμματα, υπάγονται σε περιορισμένες ρυθμίσεις.⁷⁷ Δεν υποχρεούνται να υποβάλλουν οικονομικές εκθέσεις ή να αποκαλύπτουν τις πηγές χρηματοδότησης και τις δαπάνες, γεγονός που υπονομεύει τη διαφάνεια της χρηματοδότησης της προεκλογικής εκστρατείας και την αποτελεσματικότητα των ανώτατων ορίων δαπανών.⁷⁸ Οι δαπάνες που καταβάλλονται σε τρίτους από τα πολιτικά κόμματα και δεν γίνονται με τραπεζικό έμβασμα περιορίζονται σε 40.000 ευρώ ετησίως, ενώ οι δαπάνες που καταβάλλονται από τους υποψηφίους δεν πρέπει να υπερβαίνουν τα 1.000 ευρώ.

Για την ενίσχυση της διαφάνειας και της λογοδοσίας, θα πρέπει να εξεταστεί το ενδεχόμενο επέκτασης των κανονισμών χρηματοδότησης της εκστρατείας, συμπεριλαμβανομένης της υποχρέωσης υποβολής εκθέσεων και γνωστοποίησης, στα τρίτα μέρη.

Η Επιτροπή Ελέγχου διορίζει εξωτερικούς ελεγκτές και έχει προθεσμία πέντε μηνών για τη διενέργεια του ελέγχου. Η Επιτροπή υποχρεούται να δημοσιεύει τα ποσά των προεκλογικών δαπανών και τα συμπεράσματα του ελέγχου σε δικτυακό τόπο εντός 90 ημερών από την ολοκλήρωση του ελέγχου. Η καθυστέρηση της δημοσίευσης των μοναδικών διαθέσιμων στοιχείων χρηματοδότησης της προεκλογικής εκστρατείας, τόσον καιρό μετά τις εκλογές, μειώνει τη διαφάνεια και τη λογοδοσία, καθώς δεν επιτρέπει στους πολίτες ή στους υποψηφίους να τα ελέγξουν εγκαίρως. Το πεδίο των ελέγχων περιλαμβάνει τα στοιχεία που παρέχουν οι υποψήφιοι, οι εταιρείες διαφήμισης

⁷⁶ Βλέπε Παράγραφο 205 των [Κατευθυντήριων Γραμμών για τη Ρύθμιση των Πολιτικών Κομμάτων](#) του ODIHR και της Επιτροπής της Βενετίας του 2020 και Άρθρο 7.3 της [Σύμβασης των Ηνωμένων Εθνών κατά της Διαφθοράς του 2003](#).

⁷⁷ Για παράδειγμα, δεν μπορούν να λειτουργούν εκλογικά κέντρα για την προώθηση υποψηφίων βουλευτών.

⁷⁸ Η Παράγραφος 220 των Κατευθυντήριων Γραμμών για τη Ρύθμιση των Πολιτικών Κομμάτων του ODIHR και της Επιτροπής της Βενετίας του 2020 αναφέρει «[...] Η χρηματοδότηση από τρίτα μέρη μπορεί να χρησιμοποιηθεί για την παράκαμψη των χρηματοοικονομικών κανονισμών, οι οποίοι συχνά περιλαμβάνουν όρια εισφορών και δαπανών, καθώς και προϋποθέσεις δημοσιοποίησης. Ο καθορισμός ανώτατου ορίου για τις δωρεές προς τα κόμματα δεν ενδέχεται να είναι αποτελεσματικός εάν, ταυτόχρονα, άλλες ομάδες, όπως ομάδες συμφερόντων ή υποστήριξης, συνδικαλιστικές οργανώσεις και σωματεία, μπορούν να δαπανούν απεριόριστα χρηματικά ποσά για να υποστηρίξουν ή να αντιταχθούν σε ένα συγκεκριμένο πολιτικό κόμμα ή υποψήφιο. Προκειμένου να αποφευχθεί η δυνατότητα δημιουργίας παραθύρων μέσω των οποίων μπορεί να διαχετεύεται απεριόριστη χρηματοδότηση και να συγκαλύπτονται οικονομικές συναλλαγές, οι νόμοι θα πρέπει να θέτουν αναλογικά και εύλογα όρια στο ποσό που μπορούν να δαπανήσουν τρίτοι για την προώθηση υποψηφίων ή κομμάτων, ιδανικά με την εφαρμογή των υφιστάμενων ανώτατων ορίων για τις δωρεές προς τα πολιτικά κόμματα και στους εν λόγω φορείς». Περαιτέρω, βλέπε Άρθρο 6 της [Σύστασης Rec \(2003\) 4 της Επιτροπής Υπουργών του Συμβουλίου της Ευρώπης «Περί Κοινών Κανόνων για την Καταπολέμηση της Διαφθοράς ως προς τη Χρηματοδότηση των Πολιτικών Κομμάτων και των Εκλογικών Εκστρατειών»](#) που συστήνει ότι «οι κανόνες που αφορούν δωρεές σε πολιτικά κόμματα πρέπει να εφαρμόζονται, κατά περίπτωση, σε όλα τα πρόσωπα που συνδέονται είτε άμεσα ή έμμεσα με το πολιτικό κόμμα ή άλλως βρίσκονται υπό τον έλεγχο πολιτικού κόμματος». Βλέπε επίσης Άρθρο 7.3 της [Σύμβασης των Ηνωμένων Εθνών κατά της Διαφθοράς του 2003](#).

και κοινής γνώμης, καθώς και οι οργανισμοί μέσων ενημέρωσης. Η Επιτροπή δήλωσε ότι διαθέτει επαρκείς πόρους για την εκπλήρωση της εντολής της, πράγμα που είχε αποτελέσει προηγούμενη σύσταση του ODIHR.

Η Επιτροπή Ελέγχου διερευνά πιθανολογούμενες παραβάσεις σχετικές με τη χρηματοδότηση υποψηφίων ή προεκλογικών εκστρατειών με τη συνδρομή διορισμένου εισαγγελέα Πρωτοδικών. Ο νόμος προβλέπει μια σειρά κυρώσεων, όπως πρόστιμα, απώλεια αιρετού αξιώματος και φυλάκιση, οι οποίες φαίνεται να είναι αποτελεσματικές, αναλογικές και αποτρεπτικές. Μετά την εξέταση της αρχικής έκθεσης από τους υποψηφίους, η Επιτροπή υποβάλλει την τελική της έκθεση στον πρόεδρο της Βουλής στις περιπτώσεις διοικητικών παραβάσεων του νόμου ή στον τοπικά αρμόδιο εισαγγελέα στις περιπτώσεις ποινικών αδικημάτων. Το χρονοδιάγραμμα για την έκδοση της τελικής έκθεσης της Επιτροπής είναι ασαφές. Ο Πρόεδρος του Κοινοβουλίου μπορεί στη συνέχεια να επιβάλει κυρώσεις. Οι διοικητικές κυρώσεις μπορούν να προσβληθούν στο Συμβούλιο της Επικρατείας, κατά των αποφάσεων του οποίου δεν ασκούνται ένδικα μέσα. Σε περίπτωση που διαπιστωθούν λόγοι στέρησης του βουλευτικού αξιώματος, η Επιτροπή διαβιβάζει τα στοιχεία στο Ανώτατο Ειδικό Δικαστήριο.

X. ΜΕΣΑ ΜΑΖΙΚΗΣ ΕΝΗΜΕΡΩΣΗΣ (ΜΜΕ)

A. ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ ΤΩΝ ΜΜΕ

Ο αριθμός των μέσων ενημέρωσης στην Ελλάδα είναι μεγάλος και το τοπίο ποικίλλει.⁷⁹ Ωστόσο, η ιδιοκτησία των μεγάλων ομίλων μέσων ενημέρωσης συγκεντρώνεται σε μια μερίδα ισχυρών επιχειρηματιών με συμφέροντα και σε άλλους τομείς της οικονομίας. Επικρατεί μια ευρεία αντίληψη ότι αυτά τα διαρθρωτικά ζητήματα, σε συνδυασμό με τη μισθολογική πίεση και τις περιορισμένες ευκαιρίες εργασίας για τους δημοσιογράφους, έχουν οδηγήσει σε σημαντικό επίπεδο αυτολογοκρισίας. Οι δημοσιογράφοι τείνουν να μένουν μακριά από θέματα που θα τους έφεραν αντιμέτωπους με τους μεγάλους διαφημιστές ή τα επιχειρηματικά συμφέροντα του ιδιοκτήτη, συμπεριλαμβανομένων των καλών σχέσεων με την κυβέρνηση λόγω της πιθανής συμμετοχής στις κρατικές προμήθειες, τις φορολογικές ελαφρύνσεις και τα συμβόλαια για την κρατική διαφήμιση. Μικρότερα, κυρίως διαδικτυακά μέσα ενημέρωσης καλύπτουν το κενό της ερευνητικής δημοσιογραφίας. Ωστόσο, το κοινό τους είναι περιορισμένο και η μακροπρόθεσμη οικονομική τους βιωσιμότητα ασαφής.

Ο δημόσιος ραδιοτηλεοπτικός φορέας Ελληνική Ραδιοφωνία Τηλεόραση (ΕΡΤ) λειτουργεί τέσσερα τηλεοπτικά κανάλια εθνικής εμβέλειας, εννέα εθνικούς και 19 περιφερειακούς ραδιοφωνικούς σταθμούς. Το κρατικό πρακτορείο ειδήσεων Αθηνών - Μακεδονίας (ΑΝΑ-ΜΡΑ) απαριθμεί περίπου 240 ελληνικούς οργανισμούς μέσων ενημέρωσης στο πελατολόγιό του. Λίγο μετά τις εκλογές του 2019, η ΕΡΤ και το ΑΠΕ-ΜΠΕ τέθηκαν υπό την άμεση εποπτεία του γραφείου του πρωθυπουργού.⁸⁰ Η θεσμική ρύθμιση αυτή σε συνδυασμό με την τοποθέτηση του πρώην διευθυντή επικοινωνίας της ΝΔ, μετά από πρόταση της κυβέρνησης, ως προέδρου της ΕΡΤ το 2019, ενίσχυσε την ήδη υπάρχουσα αντίληψη ότι οι ραδιοτηλεοπτικοί σταθμοί δεν είναι πλήρως ανεξάρτητοι.⁸¹

Για την προστασία της ανεξαρτησίας των δημόσιων ραδιοτηλεοπτικών φορέων, θα πρέπει να εισαχθούν στη νομοθεσία κατάλληλες ασφαλιστικές δικλίδες που θα εγγυώνται τη συντακτική ανεξαρτησία και θα διασφαλίζουν το διορισμό επαγγελματιών, μη πολιτικοποιημένων οργάνων διοίκησης και εποπτείας.

⁷⁹ Η Ελλάδα διαθέτει πληθώρα μέσων ενημέρωσης - περίπου 160 εθνικά, περιφερειακά και τοπικά τηλεοπτικά κανάλια, 1.150 ιδιωτικά ραδιόφωνα, άνω των 80 εφημερίδων πανελλαδικής κυκλοφορίας και πολλά διαδικτυακά μέσα.

⁸⁰ Βλέπε [δήλωση](#) του εκπροσώπου του ΟΑΣΕ για την Ελευθερία των Μέσων Ενημέρωσης, 11 Ιουλίου 2019.

⁸¹ Βλέπε CM/Rec(1996) του Συμβουλίου της Ευρώπης σχετικά με τη διασφάλιση της ανεξαρτησίας της δημόσιας ραδιοτηλεόρασης και τη Διακήρυξη της Επιτροπής Υπουργών για τη Διακυβέρνηση των Μέσων Μαζικής Ενημέρωσης. Βλέπε επίσης την παράγραφο 8.20 του ψηφίσματος 1636 της Κοινοβουλευτικής Συνέλευσης του Συμβουλίου της Ευρώπης του 2008.

Πολλοί συνομιλητές της Αποστολής ήταν της γνώμης ότι τα διαρθρωτικά προβλήματα που αναφέρονται παραπάνω είχαν ως αποτέλεσμα η πολιτική κάλυψη να είναι κατά κύριο λόγο υποστηρικτική προς την κυβέρνηση, ακόμη και κατά τη διάρκεια αυτής της προεκλογικής εκστρατείας. Ενώ η τηλεόραση εξακολουθεί να είναι η πιο δημοφιλής πηγή, η αντιλαμβανόμενη αλληλεξάρτηση των μέσων ενημέρωσης και της πολιτικής έχει μειώσει την εμπιστοσύνη στη δημοσιογραφία, με το κοινό να βασίζεται στα κοινωνικά δίκτυα για ειδησεογραφική ενημέρωση.⁸²

B. ΝΟΜΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ ΤΩΝ ΜΜΕ

Οι ελευθερίες του Τύπου και της έκφρασης κατοχυρώνονται από το Σύνταγμα. Ωστόσο, η εξύβριση και η δυσφήμιση, συμπεριλαμβανομένων των αξιωματούχων και των κρατικών συμβόλων, παραμένουν ποινικά αδικήματα, γεγονός που έρχεται σε αντίθεση με τα διεθνή πρότυπα.⁸³ Η κριτική δημοσιογραφία καταστέλλεται περαιτέρω από την αυξανόμενη πρακτική των στρατηγικών αγωγών κατά της δημόσιας συμμετοχής (SLAPPs) όπου οι ενάγοντες απαιτούν σκόπιμα υπερβολικές οικονομικές κυρώσεις, συχνά με αποτέλεσμα να αποθαρρύνεται η κριτική δημοσιογραφία.

Οι ποινικές διατάξεις για τη δυσφήμιση και την εξύβριση θα πρέπει να αντικατασταθούν από αναλογικά αστικά ένδικα μέσα. Θα πρέπει να θεσπιστούν μέτρα για την προστασία των μέσων ενημέρωσης από στρατηγικές αγωγές, ώστε να αποτραπεί η κατάχρηση αυτής της πρακτικής.

Η ασφάλεια των δημοσιογράφων παραμένει ζήτημα.⁸⁴ Επισημαίνεται ότι η Αποστολή του ODIHR ενημερώθηκε για διάφορα μέτρα που έχει λάβει η κυβέρνηση για την αντιμετώπιση της κατάστασης. Σε αυτά περιλαμβάνονται η σύσταση ομάδας εργασίας από κοινού με τις οργανώσεις του κλάδου των μέσων ενημέρωσης, τις συνδικαλιστικές οργανώσεις και τους δημόσιους ραδιοτηλεοπτικούς φορείς, η κατάργηση του άρθρου του Ποινικού Κώδικα σχετικά με τον ορισμό και την τιμωρία των «ψευδών ειδήσεων» και η έναρξη λειτουργίας ενός κέντρου κατάρτισης στη Θεσσαλονίκη για την ασφάλεια των δημοσιογράφων και των επαγγελματιών των μέσων ενημέρωσης.

Υπάρχει ένα σύστημα πρόσβασης στη δημόσια πληροφορία, αν και στην πράξη οι πληροφορίες δεν είναι πάντα εύκολα προσβάσιμες, καθώς η διαδικασία είναι αργή και επίπονη. Ο νόμος απαιτεί διαφάνεια αναφορικά με την ιδιοκτησία των μέσων ενημέρωσης, αλλά η εφαρμογή των νέων μητρώων για τα έντυπα και διαδικτυακά μέσα βρίσκεται ακόμη σε εξέλιξη, καθώς τα ονόματα των τελικών πραγματικών ιδιοκτητών δεν είχαν ακόμη δημοσιοποιηθεί κατά τη διάρκεια αυτής της εκλογικής περιόδου.

Ενώ η συμπεριφορά όλων των ραδιοτηλεοπτικών φορέων υπόκειται σε αυστηρές ρυθμίσεις, τα έντυπα και διαδικτυακά μέσα ενημέρωσης λειτουργούν υπό λιγότερους περιορισμούς και δεν υπάρχουν ειδικές οδηγίες που να ρυθμίζουν τα μέσα κοινωνικής δικτύωσης κατά τη διάρκεια των

⁸² Σύμφωνα με το [Reuters Institute Digital News Report](#) του 2022, η Ελλάδα καταγράφει το χαμηλότερο ποσοστό πολιτών που πιστεύουν ότι ο Τύπος είναι ελεύθερος από αθέμιτη πολιτική ή επιχειρηματική επιρροή μεταξύ των 46 χωρών που συμμετείχαν στην έρευνα.

⁸³ Σύμφωνα με την παράγραφο 47 του [Γενικού Συγγόλιου αρ. 34](#) του 2011 του Διεθνούς Συμφώνου για τα Ατομικά και Πολιτικά Δικαιώματα (ICCPR) «Τα συμβαλλόμενα μέλη πρέπει να λάβουν υπόψη τους την αποποινικοποίηση της δυσφήμισης και, σε κάθε περίπτωση, η εφαρμογή του ποινικού δικαίου πρέπει να ενθαρρύνεται μόνο στις πιο σοβαρές υποθέσεις, ενώ η φυλάκιση δεν αποτελεί ποτέ η κατάλληλη ποινή».

⁸⁴ Τον Φεβρουάριο του 2023, ο εκπρόσωπος του ΟΑΣΕ για την ελευθερία των μέσων ενημέρωσης (RFoM) «υπογράμμισε την απόφαση του Υπουργικού Συμβουλίου του ΟΑΣΕ του 2018 σχετικά με την ασφάλεια των δημοσιογράφων» και «ενθάρρυνε τις αρχές να εξασφαλίσουν ταχεία και εμπειριστατωμένη διερεύνηση του θέματος της παρακολούθησης των εργαζομένων στα μέσα ενημέρωσης με λογισμικό κατασκοπείας». Αρκετοί δημοσιογράφοι αποτέλεσαν στόχο της παρακολούθησης. Η [πλατφόρμα του Συμβουλίου της Ευρώπης για την ασφάλεια των δημοσιογράφων](#) έλαβε 16 ειδοποιήσεις για την Ελλάδα το 2022, συμπεριλαμβανομένης μιας περίπτωσης ατιμωρησίας σε σχέση με τη δολοφονία του δημοσιογράφου Γιώργου Καραϊβάζ το 2021. Η ΜΚΟ για τη διαφάνεια και τη λογοδοσία, [Youliwatch](#), κατέγραψε 12 υποθέσεις SLAPP, μία επίθεση σε οικία δημοσιογράφου, επτά περιπτώσεις στοχευμένης αστυνομικής βίας σε διαδηλώσεις και μία περίπτωση συγκαλυμμένων απειλών από αξιωματούχους μεταξύ 2020 και 2022.

εκλογών. Το εκτεταμένο νομικό πλαίσιο καθορίζει τη φύση και τη διάρκεια των υποχρεωτικών εκπομπών. Το ένα τρίτο των δελτίων ειδήσεων είναι αφιερωμένο στις εκλογές, κατά τη διάρκεια των οποίων ο νόμος απαιτεί από τους ραδιοτηλεοπτικούς φορείς να κατανέμουν την κάλυψη των κομμάτων αναλογικά με τα αποτελέσματα των τελευταίων εκλογών. Η κατανομή του ελεύθερου ραδιοτηλεοπτικού χρόνου ευνοεί τα μεγαλύτερα κοινοβουλευτικά κόμματα, δίνοντάς τους πλεονέκτημα όσον αφορά τόσο τον χρόνο προβολής όσο και τις χρονοθυρίδες.⁸⁵ Η επί πληρωμή διαφήμιση στις εκπομπές δεν επιτρέπεται, ενώ κάθε εγγεγραμμένο κόμμα διαθέτει δωρεάν ραδιοφωνικό χρόνο.

Οι ρυθμίσεις ελεύθερου ραδιοφωνικού χρόνου επιτρέπουν σε κάθε υποψήφιο να παρουσιάσει τις απόψεις του. Τόσο οι δημόσιοι όσο και οι ιδιωτικοί ραδιοτηλεοπτικοί φορείς υποχρεούνται να μεταδίδουν συνεντεύξεις τύπου διάρκειας 45 λεπτών και διαφημιστικές εκπομπές διάρκειας 10 λεπτών για κάθε εγγεγραμμένο κόμμα. Οι ανεξάρτητοι υποψήφιοι μπορούν να εμφανίζονται μία φορά στα εθνικά κανάλια και δύο φορές στα περιφερειακά κανάλια. Οι δημόσιοι ραδιοτηλεοπτικοί φορείς υποχρεούνται επίσης να προβάλλουν συνεντεύξεις διάρκειας 45 λεπτών με τον αρχηγό ή τον εκπρόσωπο κάθε εγγεγραμμένου κόμματος και να μεταδίδουν τουλάχιστον δύο ζωντανές προεκλογικές εκδηλώσεις για κάθε κοινοβουλευτικό κόμμα. Τόσο οι δημόσιοι όσο και οι ιδιωτικοί ραδιοτηλεοπτικοί φορείς πρέπει να διοργανώσουν τουλάχιστον τρεις αναμετρήσεις (*debates*).

Ενώ οι ραδιοτηλεοπτικοί φορείς εκπλήρωσαν τις υποχρεώσεις τους όσον αφορά την ποσόστωση του τηλεοπτικού χρόνου, τα μικρότερα κόμματα παραπονέθηκαν στην Αποστολή του ODIHR ότι οι εμφανίσεις τους περιορίστηκαν σε λιγότερο δημοφιλείς ώρες. Ωστόσο, αρκετοί συνομιλητές εκτίμησαν ότι, λόγω των αυστηρών κανόνων, οι ραδιοτηλεοπτικοί φορείς κατέβαλαν προσπάθειες για να επιτύχουν δίκαιη κατανομή κατά τη διάρκεια της προεκλογικής εκστρατείας. Εκτός της προεκλογικής περιόδου, ωστόσο, η κάλυψη θεωρείται ότι είναι προς όφελος του κυβερνώντος κόμματος.⁸⁶

Το Εθνικό Συμβούλιο Ραδιοτηλεόρασης (ΕΣΡ) είναι υπεύθυνο για την παρακολούθηση της συμμόρφωσης και την αντιμετώπιση των καταγγελιών. Δεν διενεργεί συστηματική παρακολούθηση της παραγωγής των ραδιοτηλεοπτικών φορέων κατά τη διάρκεια της προεκλογικής εκστρατείας, αλλά συλλέγει καθημερινά στοιχεία από τους ραδιοτηλεοπτικούς φορείς όλων των βαθμίδων σχετικά με τις πολιτικές εμφανίσεις, διενεργεί δειγματοληπτικό έλεγχο και δημοσιεύει τα ευρήματα στην ετήσια έκθεσή της.

Γ. ΚΑΛΥΨΗ ΤΗΣ ΠΡΟΕΚΚΛΟΓΙΚΗΣ ΕΚΣΤΡΑΤΕΙΑΣ ΑΠΟ ΤΑ ΜΜΕ

Συνολικά, η ποσότητα και ο πλουραλισμός των πληροφοριών στα διάφορα μέσα ενημέρωσης σχετικά με τις πολιτικές πλατφόρμες των υποψηφίων επέτρεψε στους εκλογείς να κάνουν τεκμηριωμένες επιλογές. Οι εκτεταμένες απαιτήσεις κάλυψης οδήγησαν σε άφθονες πληροφορίες σχετικά με τα προγράμματα των διαγωνιζομένων. Ωστόσο, η κύρια προεκλογική συζήτηση με έξι αρχηγούς κοινοβουλευτικών κομμάτων και δημοσιογράφους από εθνικά τηλεοπτικά κανάλια, για την οποία οι κανόνες τέθηκαν από τους υποψηφίους και όχι τους δημοσιογράφους, δεν στάθηκε αφορμή για γνήσιο διάλογο.⁸⁷

⁸⁵ Η [κοινή υπουργική απόφαση Ε/307](#) διένειμε δωρεάν ραδιοτηλεοπτικό χρόνο αξίας 6,25 εκατομμυρίων ευρώ για την κάλυψη της προεκλογικής εκστρατείας σε ιδιωτικούς και δημόσιους ραδιοτηλεοπτικούς φορείς. Εκπομπή χρόνου αξίας 2,18 εκατ. ευρώ διατέθηκε στη ΝΔ, 1,66 εκατ. ευρώ στον ΣΥ.ΡΙΖ.Α με τα υπόλοιπα κόμματα να πέφτουν κάτω από το όριο των 0,5 εκατ. ευρώ.

⁸⁶ Μετά τις εκλογές του 2019, το [ΕΣΡ κατέληξε στο συμπέρασμα](#) ότι κατά τη διάρκεια της προεκλογικής εκστρατείας η ΝΔ απέσπασε το 39,8 τοις εκατό και ο ΣΥΡΙΖΑ το 31,5 τοις εκατό του χρόνου στις ειδήσεις. Τα υπόλοιπα κοινοβουλευτικά κόμματα υπολείπονταν του 10 τοις εκατό. Καθ' όλη τη διάρκεια του 2020, η ΝΔ είχε το 61,7 τοις εκατό και ο ΣΥΡΙΖΑ το 16,2 τοις εκατό του ειδησεογραφικού χρόνου, με τα υπόλοιπα να υπολείπονται του 5 τοις εκατό.

⁸⁷ Στην παράγραφο Ι.3 της [Σύστασης της Επιτροπής Υπουργών του Συμβουλίου της Ευρώπης CM/Rec\(2007\)15](#) αναφέρεται ότι «το ρυθμιστικό πλαίσιο για την κάλυψη των εκλογών από τα μέσα ενημέρωσης θα πρέπει να σέβεται τη συντακτική ανεξαρτησία των μέσων ενημέρωσης».

Τα μη κοινοβουλευτικά κόμματα συμμετείχαν σε συζητήσεις στρογγυλής τραπέζης που συχνά προβάλλονταν μετά τα μεσάνυχτα. Αρκετά μικρότερα κόμματα διαμαρτυρήθηκαν στην Αποστολή ότι δεν κλήθηκαν να εμφανιστούν με τη συχνότητα που καλούνταν οι βασικοί υποψήφιοι και ότι οι συνεντεύξεις Τύπου και τα διαφημιστικά τους μηνύματα δεν προβάλλονταν κατά τη διάρκεια της ζώνης υψηλής τηλεθέασης. Οι ιδιωτικοί και δημόσιοι ραδιοτηλεοπτικοί φορείς εξήγησαν τις αποφάσεις τους στην Αποστολή του ODIHR ως οφειλόμενες στον μεγάλο αριθμό υποψηφίων και στην ποσόστωση του δωρεάν ραδιοτηλεοπτικού χρόνου που προβλέπει ο νόμος, αρνούμενοι τους ισχυρισμούς περί μεροληψίας. Το ΕΣΡ ενημέρωσε την Αποστολή του ODIHR ότι δεν υπήρξαν επίσημες καταγγελίες.

Οι αρχές θα μπορούσαν να αναθεωρήσουν το νομικό πλαίσιο για την κάλυψη των εκλογών από τα μέσα μαζικής ενημέρωσης, ώστε να διασφαλίζεται η συντακτική ελευθερία, σεβόμενοι παράλληλα το δικαίωμα όλων των υποψηφίων να παρουσιάζουν τα προγράμματά τους με δικαιότερο τρόπο.

XI. ΕΠΙΛΥΣΗ ΕΚΛΟΓΙΚΩΝ ΔΙΑΦΟΡΩΝ

Όλα τα δικαστήρια, ανεξάρτητα από τη θέση τους στη δικαστική ιεραρχία, μπορούν να ελέγχουν τη συνταγματικότητα της νομοθεσίας και υποχρεούνται να μην εφαρμόζουν έναν νόμο όταν το περιεχόμενό του κρίνεται αντίθετο προς το Σύνταγμα. Το Συμβούλιο της Επικρατείας είναι το ανώτατο όργανο σε τέτοιες περιπτώσεις. Ενώ έχει αποφανθεί σε προηγούμενες εκλογικές αναμετρήσεις, μεταξύ άλλων αναφορικά με τη χορήγηση δωρεάν ραδιοφωνικού χρόνου για τις αναμετρήσεις, τη χορήγηση της χρηματοδότησης των κομμάτων, καθώς και την απαγόρευση της απασχόλησης στο δημόσιο κατά την προεκλογική περίοδο, δεν έχουν εγερθεί τέτοιες υποθέσεις για αυτές τις εκλογές.

Το νομοθετικό πλαίσιο προβλέπει την επίλυση εκλογικών διαφορών για ορισμένες αποφάσεις και ενέργειες κατά τη διάρκεια της εκλογικής διαδικασίας. Ωστόσο, τα ένδικα μέσα είναι περιορισμένα και το χρονικό πλαίσιο για την εκδίκαση των περισσότερων προσφυγών δεν ρυθμίζεται από το νόμο. Αυτό υπονομεύει την αποτελεσματικότητα των διαθέσιμων ένδικων μέσων και της προσήκουσας διαδικασίας, σε αντίθεση με τις δεσμεύσεις του ΟΑΣΕ και τις διεθνείς υποχρεώσεις.⁸⁸ Σε γενικές γραμμές, το επίπεδο της νοούμενης ανεξαρτησίας του δικαστικού σώματος στην Ελλάδα παραμένει μέτριο.⁸⁹ Συνομιλητές της Αποστολής του ODIHR εξέφρασαν γενικά εμπιστοσύνη στο δικαστικό σώμα, εντούτοις ορισμένοι υποστήριζαν ότι ενίοτε οι αποφάσεις είναι πολιτικοποιημένες.

Οι εκλογείς και οι εκπρόσωποι των πολιτικών κομμάτων μπορούν να αντιταχθούν στην συμπερίληψη ή τον αποκλεισμό ενός προσώπου από τον εκλογικό κατάλογο. Οι καταγγελίες υποβάλλονται εγγράφως μέσω του γραφείου του δήμου στο πρωτοδικείο και συζητούνται σε δημόσια ακρόαση εντός ενός μηνός. Οι αποφάσεις του Άρειου Πάγου σχετικά με την εγγραφή κόμματος ή συνασπισμού και τις λίστες υποψηφίων είναι τελεσίδικες. Τα κόμματα μπορούν να υποβάλουν ενστάσεις στο Ανώτατο Ειδικό Δικαστήριο μόνο όσον αφορά τη μη εγγραφή.⁹⁰ Μόνο ένα κόμμα (Πράσινο και Μωβ) υπέβαλε ένσταση κατά του αποκλεισμού του. Το Δικαστήριο εξέδωσε απόφαση την ίδια

⁸⁸ Η παράγραφος 5.10 του Εγγράφου της Κοπεγχάγης του 1990 του ΟΑΣΕ αναφέρει «το δικαίωμα αποτελεσματικής έννομης προστασίας κατά διοικητικών αποφάσεων πρέπει να υφίσταται για όλους, έτσι ώστε να διασφαλίζεται ο σεβασμός των θεμελιωδών δικαιωμάτων και η νομική ακεραιότητα». Η παράγραφος II.3.3.ζ του Κώδικα Ορθών Πρακτικών επί Εκλογικών Ζητημάτων του 2002 της Επιτροπής της Βενετίας συστήνει ότι «οι προθεσμίες για την υποβολή και τη λήψη αποφάσεων επί προσφυγών θα πρέπει να είναι σύντομες (τρεις έως πέντε ημέρες για την κάθε μία σε πρώτο βαθμό)».

⁸⁹ Σύμφωνα με την [Έκθεση της ΕΕ για το Κράτος Δικαίου του 2022](#), συνολικά, το 53 τοις εκατό του γενικού πληθυσμού και το 59 τοις εκατό των επιχειρήσεων εκτιμούν ότι το επίπεδο ανεξαρτησίας των δικαστηρίων και των δικαστών για το 2022 είναι «αρκετά καλό ή πολύ καλό».

⁹⁰ Το Ειδικό Ανώτατο Δικαστήριο αποτελείται από 11 μέλη που είναι πρόεδροι και δικαστές των ανώτατων γενικών και διοικητικών δικαστηρίων. Τα μέλη επιλέγονται με κλήρωση και έχουν διετή θητεία.

ημέρα, με την οποία απέρριψε το αίτημα με την αιτιολογία ότι ο διάδικος δεν τήρησε τη νόμιμη προθεσμία για την υποβολή αίτησης μέσω της ηλεκτρονικής πύλης. Το κόμμα ανακοίνωσε ότι θα προσφύγει στο Ευρωπαϊκό Δικαστήριο Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων.⁹¹

Καταγγελίες σχετικά με παραβάσεις κατά την ημέρα των εκλογών μπορούν να υποβληθούν από τους εκλογείς, τους υποψηφίους και τους εκπροσώπους των υποψηφίων εγγράφως στο εκλογικό τμήμα. Οι αποφάσεις λαμβάνονται από την εφορευτική επιτροπή αμέσως μετά την ψηφοφορία και καταγράφονται στα πρακτικά της εφορευτικής επιτροπής του εκλογικού τμήματος. Καταγγελίες που αφορούν την εγκυρότητα ψηφοδελτίου συζητούνται με τον δικαστικό αντιπρόσωπο, που διορίζεται σε κάθε εφορευτική επιτροπή εκλογικού τμήματος. Η εγκυρότητα των αποτελεσμάτων των εκλογών μπορεί να προσβληθεί από μη εκλεγμένους υποψηφίους στο Ανώτατο Ειδικό Δικαστήριο.⁹² Δεν προβλέπονται προθεσμίες για την επίλυση των εν λόγω προσφυγών. Δεν υπήρξαν προσφυγές σε αυτές τις εκλογές.

Συνιστάται η περαιτέρω ρύθμιση της επίλυσης εκλογικών διαφορών για τη διασφάλιση της δέουσας διαδικασίας. Αυτό περιλαμβάνει την καθιέρωση της δυνατότητας έφεσης κατά των αποφάσεων των πρωτοβάθμιων δικαστηρίων, καθώς και τη θέσπιση έγκαιρων προθεσμιών για την υποβολή και εκδίκαση τυχόν προσφυγών που άπτονται των εκλογών.

XII. ΕΚΛΟΓΙΚΗ ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΗ ΠΟΛΙΤΩΝ ΚΑΙ ΔΙΕΘΝΩΝ ΟΡΓΑΝΙΣΜΩΝ

Ο εκλογικός νόμος δεν προβλέπει ρητά παρατηρητές, εγχώριους ή διεθνείς στην Ελλάδα. Εντούτοις, η Αποστολή του ΟΔΙHR διαπιστεύτηκε και το ΥΠΕΣ εξέδωσε εγκύκλιο με εντολή προς τους προεδρεύοντες των εκλογικών τμημάτων να επιτρέπουν στους παρατηρητές του ΟΔΙHR την πρόσβαση στα εκλογικά κέντρα κατά την ψηφοφορία και την καταμέτρηση. Επιπλέον, δόθηκε πρόσβαση για παρατήρηση των διαδικασιών στο ΥΠΕΣ και στο Κέντρο Τύπου στο *Ζάππειο Μέγαρο*. Επίσης, επετράπη η παρατήρηση της συγκέντρωσης και ενοποίησης των αποτελεσμάτων στο πρωτοδικείο Αθηνών. Σε μία θετική εξέλιξη σε σχέση με το 2019, επετράπη στην Αποστολή του ΟΔΙHR να παρακολουθήσει τις συνεδριάσεις της διακομματικής επιτροπής. Η έλλειψη εγγυήσεων για την παρατήρηση από εγχώριους και διεθνείς οργανισμούς όλων των σταδίων της εκλογικής διαδικασίας αντιβαίνει στην παράγραφο 8 του Εγγράφου της Κοπεγχάγης του ΟΑΣΕ του 1990.⁹³

Ο νόμος θα πρέπει να τροποποιηθεί ώστε να προβλέπει ρητά την παρατήρηση από εγχώριους και διεθνείς οργανισμούς, σύμφωνα με τις δεσμεύσεις του ΟΑΣΕ.

XIII. Η ΗΜΕΡΑ ΤΩΝ ΕΚΛΟΓΩΝ

Σύμφωνα με τη μεθοδολογία του ΟΔΙHR για τις Αποστολές Αξιολόγησης Εκλογών, η αποστολή δεν διενήργησε παρατήρηση των διαδικασιών την ημέρα των εκλογών με συστηματικό και ολοκληρωμένο τρόπο. Τα μέλη της Αποστολής επισκέφθηκαν περιορισμένο αριθμό εκλογικών τμημάτων την ημέρα των εκλογών στους δήμους Αθηναίων, Αγίας Παρασκευής και Αμαρουσίου.

Η διαδικασία της ψηφοφορίας στα εκλογικά τμήματα που επισκέφθηκε η Αποστολή ήταν ομαλή και οι διαδικασίες ακολουθήθηκαν σε μεγάλο βαθμό. Οι εκλογείς προσκόμιζαν διάφορους τύπους

⁹¹ Βλέπε το [δελτίο τύπου](#) της Πράσινο και Μωβ, 5 Μαΐου 2023.

⁹² Οι λόγοι των εν λόγω προσφυγών προβλέπονται στο άρθρο 126 του εκλογικού νόμου και περιλαμβάνουν (1) παραβάσεις του νόμου κατά τη διάρκεια των εκλογών και (2) σφάλματα στην αριθμηση των ψήφων. Και στις δύο περιπτώσεις πρέπει να διευκρινίζεται εάν η εν λόγω παραβίαση θα είχε αντίκτυπο στα αποτελέσματα των εκλογών.

⁹³ Βλέπε [Παράγραφο 8 του Εγγράφου της Κοπεγχάγης του ΟΑΣΕ του 1990](#).

εγγράφων ταυτοποίησης, συμπεριλαμβανομένων των ψηφιακών ταυτοτήτων.⁹⁴ Η νέα διάταξη σχετικά με τη δημιουργία ειδικού χώρου για τα άτομα με αναπηρία εφαρμόστηκε στα περισσότερα εκλογικά κέντρα που επισκέφθηκε η Αποστολή. Ωστόσο, σε πολλά εκλογικά τμήματα η πρόσβαση με αναπηρικό αμαξίδιο δεν ήταν εφικτή λόγω της διαρρύθμισης του χώρου.

Οι γυναίκες εκπροσωπούσαν επαρκώς στα εκλογικά τμήματα που επισκέφθηκε η Αποστολή του ODIHR, οι περισσότερες ως προεδρεύοντες ή γραμματείς. Στα περισσότερα από τα εκλογικά τμήματα που διενεργήθηκε παρατήρηση οι εφορευτικές επιτροπές ήταν ελλιπείς. Αυτό είχε ως αποτέλεσμα μεγαλύτερο φόρτο εργασίας για άλλα μέλη, ιδίως όσον αφορά την ταξινόμηση των πακέτων ψηφοδελτίων που παραδίδονταν στους εκλογείς, καθώς και ορισμένα μικρά σφάλματα. Η Αποστολή του ODIHR παρατήρησε ότι εκπρόσωποι πολιτικών κομμάτων συνέδραμαν στα καθήκοντα αυτά. Ο αριθμός των διαθέσιμων ψηφοδελτίων ανά κόμμα ποίκιλε σε αριθμό εκλογικών τμημάτων που επισκέφθηκε η Αποστολή του ODIHR.

Εκπρόσωποι των πολιτικών κομμάτων ήταν παρόντες σε όλα τα εκλογικά τμήματα που επισκέφθηκε η Αποστολή. Ο αριθμός των εκπροσώπων αυξανόταν κατά τη διάρκεια της ημέρας, με τα μεγαλύτερα κόμματα να εκπροσωπούνται περισσότερο.

Στον περιορισμένο αριθμό εκλογικών τμημάτων που επισκέφθηκε η Αποστολή, παρουσιάστηκαν δυσκολίες με τη χρήση των *tablets* που διανεμήθηκαν για το σύστημα SRT, ιδίως όσον αφορά τη διαβίβαση των στοιχείων συμμετοχής, ενδεχομένως λόγω της απουσίας συστηματικής εκπαίδευσης των προεδρευόντων των εκλογικών τμημάτων. Η προαιρετική κατάρτιση παρέχεται ηλεκτρονικά, αλλά καθώς πολλοί προεδρεύοντες είχαν ήδη συμμετάσχει σε προηγούμενες εκλογές, θεώρησαν ότι το εγχειρίδιο οδηγιών θα ήταν επαρκές. Σε όλες τις περιπτώσεις που παρατηρήθηκαν παρασχέθηκε υποστήριξη και τα *tablets* λειτούργησαν σωστά αργότερα κατά τη διάρκεια της ημέρας για τη μετάδοση της συμμετοχής και των αποτελεσμάτων.⁹⁵

Η καταμέτρηση των ψήφων στον περιορισμένο αριθμό εκλογικών τμημάτων που παρατήρησε η Αποστολή του ODIHR διεξήχθη με διαφάνεια και συλλογικότητα τηρουμένων των διαδικασιών. Οι διαδικασίες για τη διαβίβαση των προκαταρκτικών αποτελεσμάτων με το σύστημα SRT δεν τηρήθηκαν στα εκλογικά τμήματα όπου διεξήχθη παρατήρηση, καθώς τα εκλογικά τμήματα περίμεναν να καταμετρήσουν τα αποτελέσματα για τους σταυρούς προτίμησης στις λίστες των κομμάτων πριν διαβιβάσουν τα αποτελέσματα των πολιτικών κομμάτων, καθυστερώντας έτσι την ενοποίηση των αποτελεσμάτων για τα κόμματα. Τα προκαταρκτικά αποτελέσματα δημοσιεύθηκαν αμέσως στο διαδίκτυο. Όπως παρατήρησε η Αποστολή του ODIHR, η ενοποίηση των αποτελεσμάτων με βάση τα πρωτόκολλα στο Πρωτοδικείο για τις διάφορες εκλογικές περιφέρειες στην περιοχή της Αττικής έγινε με επαγγελματικό τρόπο.

Κανένα κόμμα δεν συγκέντρωσε αρκετά μεγάλη πλειοψηφία για να σχηματίσει κυβέρνηση. Μία ημέρα μετά τις εκλογές, ο πρώην πρωθυπουργός Κυριάκος Μητσοτάκης απέρριψε την εντολή σχηματισμού κυβέρνησης συνασπισμού και ζήτησε τη διεξαγωγή νέων εκλογών ήδη στις 25 Ιουνίου. Οι ηγέτες του δεύτερου και του τρίτου κόμματος επίσης επέστρεψαν τις διερευνητικές εντολές που τους έδωσε ο πρόεδρος του Ελεγκτικού Συνεδρίου, Ιωάννη Σαρμά, ως προσωρινό πρωθυπουργό για να προετοιμάσει τη χώρα για νέες εκλογές. Τα τελικά αποτελέσματα ανακοινώθηκαν από το ΥΠΕΣ στις 26 Μαΐου. Στις 29 Μαΐου, η πρόεδρος Σακελλαροπούλου διέλυσε το νεοεκλεγέν κοινοβούλιο και προκήρυξε εκλογές για τις 25 Ιουνίου.

⁹⁴ Αυτές ήταν οι πρώτες εκλογές με ψηφιακή ταυτότητα (<https://wallet.gov.gr/>). Οι τεχνικές δυσκολίες που παρατηρήθηκαν σε ορισμένα εκλογικά τμήματα δεν επηρέασαν τη διαδικασία της ψηφοφορίας, καθώς οι εκλογείς προσκόμισαν τη φυσική τους ταυτότητα και τους επιτράπη να ψηφίσουν.

⁹⁵ Τα μεσάνυχτα, τα αποτελέσματα για το 97,5 τοις εκατό των εκλογικών τμημάτων είχαν εισαχθεί μέσω του συστήματος SRT και μέχρι τις 3:00 π.μ. τα αποτελέσματα είχαν ελεγχθεί με τις πληροφορίες που είχαν ληφθεί τηλεφωνικά από τις περιφέρειες. Ελάχιστες διαφορές επιλύθηκαν μέσω τηλεφωνικής επικοινωνίας με τις περιφέρειες.

XIV. ΣΥΣΤΑΣΕΙΣ

Οι ακόλουθες συστάσεις, όπως εμπεριέχονται στο κείμενο, προτείνονται με στόχο να βελτιώσουν περαιτέρω τη διενέργεια των εκλογών στην Ελλάδα και να ενισχύσουν τις προσπάθειες να εναρμονιστεί πλήρως με τις δεσμεύσεις του ΟΑΣΕ και άλλες διεθνείς υποχρεώσεις και πρότυπα για τις δημοκρατικές εκλογές. Οι συστάσεις αυτές θα πρέπει να ληφθούν υπόψη σε συνδυασμό με προηγούμενες συστάσεις του ODIHR που δεν έχουν ακόμη υλοποιηθεί.⁹⁶ Το γραφείο του ODIHR είναι πρόθυμο να συνδράμει τις αρχές της Ελλάδος, για να βελτιώσουν περαιτέρω την εκλογική διαδικασία και να υλοποιήσουν τις συστάσεις που εμπεριέχονται στην παρούσα και σε προηγούμενες εκθέσεις.

A. ΣΥΣΤΑΣΕΙΣ ΚΑΤΑ ΠΡΟΤΕΡΑΙΟΤΗΤΑ

1. Προκειμένου να διασφαλιστεί η ισότητα της ψήφου, θα πρέπει να εξεταστεί το ενδεχόμενο ρύθμισης της επιτρεπόμενης απόκλισης του αριθμού των εκλογέων σε κάθε εκλογική περιφέρεια, σύμφωνα με τη διεθνή ορθή πρακτική.
2. Οι αρχές θα πρέπει να καταβάλουν προσπάθειες, σε διαβούλευση με τις οργανώσεις των ατόμων με αναπηρία, για να διευκολυνθεί η αυτόνομη συμμετοχή όλων των εκλογέων, συμπεριλαμβανομένης της διερεύνησης επιλογών για εναλλακτικές μεθόδους ψηφοφορίας. Θα πρέπει να ληφθούν περαιτέρω μέτρα για την εξάλειψη των φυσικών εμποδίων στα εκλογικά κέντρα.
3. Τα πολιτικά κόμματα θα πρέπει να αναθεωρήσουν τις εσωτερικές τους πολιτικές για να προωθήσουν τη συμμετοχή των γυναικών ως υποψηφίων και να τις αναδεικνύουν στην προεκλογική εκστρατεία του κόμματος, μεταξύ άλλων μέσω της χρήσης κρατικών κονδυλίων για την υποστήριξη των υποψηφίων γυναικών, με κατάρτιση και ελάφρυνση του οικονομικού βάρους της εκστρατείας.
4. Για την ενίσχυση της διαφάνειας και της λογοδοσίας, όλες οι τακτικές εκθέσεις συνεισφορών και δαπανών για τη χρηματοδότηση της προεκλογικής εκστρατείας θα πρέπει να δημοσιοποιούνται εγκαίρως, με ολοκληρωμένο, εύκολα κατανοητό και συγκρίσιμο τρόπο, με απαιτήσεις υποβολής ενδιάμεσων εκθέσεων για τη χρηματοδότηση της προεκλογικής εκστρατείας πριν από την ημέρα των εκλογών.
5. Οι ποινικές διατάξεις για τη δυσφήμιση και την εξύβριση θα πρέπει να αντικατασταθούν από αναλογικά αστικά ένδικα μέσα. Θα πρέπει να θεσπιστούν μέτρα για την προστασία των μέσων ενημέρωσης από στρατηγικές αγωγές, ώστε να αποτραπεί η κατάχρηση αυτής της πρακτικής.

⁹⁶ Στην παράγραφο 25 του [Εγγράφου του ΟΑΣΕ του 1999](#), τα συμμετέχοντα κράτη του ΟΑΣΕ δεσμεύτηκαν «να δώσουν άμεση συνέχεια στην αξιολόγηση και τις συστάσεις του ODIHR για τις εκλογές». Η Αποστολή του ODIHR αξιολόγησε την υλοποίηση των προηγούμενων συστάσεων ως εξής: οι συστάσεις 9, 15 και 18 από την [τελική έκθεση για τις πρόωρες βουλευτικές εκλογές του 2012](#) του ODIHR έχουν υλοποιηθεί πλήρως· οι συστάσεις 13, 16 και 20 έχουν ως επί το πλείστον υλοποιηθεί· οι συστάσεις 1, 3, 8, 10 και 17 έχουν εν μέρει υλοποιηθεί. Η σύσταση 5 της [τελικής έκθεσης για τις πρόωρες βουλευτικές εκλογές του 2019](#) του ODIHR έχει ως επί το πλείστον υλοποιηθεί· οι συστάσεις 2, 3, 11, 13, και 14 έχουν εν μέρει υλοποιηθεί. Βλέπε επίσης την [βάση δεδομένων των εκλογικών συστάσεων του ODIHR](#).

B. Β. ΑΛΛΕΣ ΣΥΣΤΑΣΕΙΣ

Νομικό πλαίσιο και Εκλογικό Σύστημα

6. Σύμφωνα με προηγούμενες συστάσεις του ODIHR, θα μπορούσε να εξεταστεί το ενδεχόμενο να μειωθεί το κατώτατο όριο για τους ανεξάρτητους υποψηφίους, ώστε να διασφαλιστεί αποτελεσματικά η δυνατότητα εκλογής τους.

Εκλογική Διοίκηση

7. Για την περαιτέρω ενίσχυση της διαφάνειας και της ίσης μεταχείρισης, θα μπορούσε να εξεταστεί το ενδεχόμενο να συμμετέχουν όλοι οι υποψήφιοι στις εκλογές στη διακομματική επιτροπή.
8. Αναλυτικά στοιχεία σχετικά με την εκπροσώπηση κατά φύλο στη διοίκηση των εκλογών σε διάφορα επίπεδα, συμπεριλαμβανομένων σε επίπεδο εκλογικών τμημάτων θα πρέπει να συγκεντρώνονται με ολοκληρωμένο τρόπο.
9. Το χαρτί για την εκτύπωση των ψηφοδελτίων, τα αντίγραφα των εκλογικών καταλόγων σε ψηφιακή μορφή και τα αντίγραφα των εκλογικών εκδόσεων του Υπουργείου Εσωτερικών θα πρέπει να διατίθενται δωρεάν σε όλους τους υποψηφίους.
10. Το Υπουργείο Εσωτερικών, ο Άρειος Πάγος και το Υπουργείο Εξωτερικών, με την υποστήριξη του παρόχου ψηφιακών υπηρεσιών, θα πρέπει να εκπονήσουν και να διαδώσουν προγράμματα κατάρτισης και ενημέρωσης των υποψηφίων, των εκλογέων στο εξωτερικό και του γενικού εκλογικού σώματος προκειμένου να εξοικειωθούν με τις ηλεκτρονικές πλατφόρμες και την ψηφιακή ταυτότητα και να διασφαλίσουν τη μετάδοση των εκλογικών αποτελεσμάτων.

Εγγραφή Εκλογέων

11. Ο νόμος θα πρέπει να τροποποιηθεί ώστε να αρθούν οι περιορισμοί στο δικαίωμα ψήφου λόγω διανοητικής ή ψυχοκοινωνικής αναπηρίας.
12. Το Υπουργείο Εσωτερικών θα μπορούσε να διερευνήσει τρόπους διατήρησης του εκλογικού καταλόγου ώστε να ανταποκρίνεται περισσότερο στον πραγματικό αριθμό των εκλογέων που θα συμμετάσχουν στις εκλογές, βελτιώνοντας τους τρόπους διαγραφής των αποβιωσάντων εκλογέων και λαμβάνοντας ειδικά μέτρα για να ληφθούν υπόψη οι εκλογείς που διαμένουν στο εξωτερικό.

Ανακήρυξη Υποψηφίων

13. Η πλατφόρμα εγγραφής υποψηφίων θα μπορούσε να είναι διαθέσιμη πριν από την περίοδο εγγραφής, ώστε οι δυνητικοί υποψήφιοι να εξοικειωθούν με τη χρήση της και να διευκολυνθεί έτσι η διαδικασία ανακήρυξης.

Προεκλογική Εκστρατεία

14. Οι αρχές θα πρέπει να εξετάσουν περαιτέρω μέτρα για να δώσουν κίνητρα για την ένταξη και την προβολή των γυναικών στις κομματικές δομές και στις εκστρατείες.

Χρηματοδότηση Προεκλογικής Εκστρατείας

15. Η νομοθεσία πρέπει να θέτει σαφείς όρους για τα δάνεια που εξασφαλίζουν τα πολιτικά κόμματα και να εξειδικεύει περαιτέρω τις αποδεκτές πρακτικές για την αναδιάρθρωση των δανείων. Τα δάνεια που χορηγούνται με ευνοϊκούς όρους ή που διαγράφονται θα πρέπει να ρυθμίζονται και να αναφέρονται στις εκθέσεις ως δωρεές.
16. Προκειμένου να ενισχυθεί η διαφάνεια των εργασιών της, η Επιτροπή Ελέγχου θα πρέπει να δημοσιεύει εγκαίρως πληροφορίες δημοσίου ενδιαφέροντος.
17. Για την ενίσχυση της διαφάνειας και της λογοδοσίας, θα πρέπει να εξεταστεί το ενδεχόμενο επέκτασης των κανονισμών χρηματοδότησης της εκστρατείας, συμπεριλαμβανομένης της υποχρέωσης υποβολής εκθέσεων και γνωστοποίησης, στα τρίτα μέρη.

MME

18. Για την προστασία της ανεξαρτησίας των δημόσιων ραδιοτηλεοπτικών φορέων, θα πρέπει να εισαχθούν στη νομοθεσία κατάλληλες ασφαλιστικές δεικλίδες που θα εγγυώνται τη συντακτική ανεξαρτησία και θα διασφαλίζουν το διορισμό επαγγελματικών, μη πολιτικοποιημένων οργάνων διοίκησης και εποπτείας.
19. Οι αρχές θα μπορούσαν να αναθεωρήσουν το νομικό πλαίσιο για την κάλυψη των εκλογών από τα μέσα μαζικής ενημέρωσης, ώστε να διασφαλίζεται η συντακτική ελευθερία, σεβόμενοι παράλληλα το δικαίωμα όλων των υποψηφίων να παρουσιάζουν τα προγράμματά τους με δικαιότερο τρόπο.

Επίλυση Εκλογικών Διαφορών

20. Συνιστάται η περαιτέρω ρύθμιση της επίλυσης εκλογικών διαφορών για τη διασφάλιση της δέουσας διαδικασίας. Αυτό περιλαμβάνει την καθιέρωση της δυνατότητας έφεσης κατά των αποφάσεων των πρωτοβάθμιων δικαστηρίων, καθώς και τη θέσπιση έγκαιρων προθεσμιών για την υποβολή και εκδίκαση τυχόν προσφυγών που άπτονται των εκλογών.

Εκλογική παρατήρηση πολιτών και διεθνών οργανισμών

21. Ο νόμος θα πρέπει να τροποποιηθεί ώστε να προβλέπει ρητά την παρατήρηση από εγχώριους και διεθνείς οργανισμούς, σύμφωνα με τις δεσμεύσεις του ΟΑΣΕ.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ Ι. ΤΕΛΙΚΑ ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ

Στοιχεία ⁹⁷	Σύνολο	Ποσοστό
Συνολικός αριθμός εγγεγραμμένων εκλογέων	9.946.082	
Συνολικός αριθμός ψηφισάντων (συμμετοχή)	6.061.098	60,94
Συνολικός αριθμός έγκυρων ψηφοδελτίων	5.902.850	97,39
Συνολικός αριθμός άκυρων ψηφοδελτίων	123.488	2,04
Συνολικός αριθμός λευκών ψηφοδελτίων	34.760	0,57

Κατανομή των έγκυρων ψήφων στα πολιτικά κόμματα και τους ανεξάρτητους υποψηφίους και κατανομή εδρών:

Κατάλογος Υποψηφίων	Ψήφοι	Ποσοστό ψήφων	Έδρες
Νέα Δημοκρατία	2.407.860	40,79	146
Συνασπισμός Ριζοσπαστικής Αριστεράς (ΣΥ.ΡΙΖ.Α)	1.184.500	20,07	71
ΠΑ.ΣΟ.Κ – Κίνημα Αλλαγής	676.166	11,46	41
ΚΟΜΜΟΥΝΙΣΤΙΚΟ ΚΟΜΜΑ ΕΛΛΑΔΟΣ (ΚΚΕ)	426.741	7,23	26
ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΛΥΣΗ – ΚΥΡΙΑΚΟΣ ΒΕΛΟΠΟΥΛΟΣ	262.529	4,45	16
ΝΙΚΗ	172.208	2,92	-
ΠΛΕΥΣΗ ΕΛΕΥΘΕΡΙΑΣ – ΖΩΗ ΚΩΝΣΤΑΝΤΟΠΟΥΛΟΥ	170.298	2,89	-
ΜΕΡΑ 25 – ΣΥΜΜΑΧΙΑ ΓΙΑ ΤΗ ΡΗΞΗ	155.085	2,63	-
ΣΥΜΜΑΧΙΑ ΑΝΑΤΡΟΠΗΣ	53.296	0,90	-
ΕΘΝΙΚΗ ΔΗΜΙΟΥΡΓΙΑ – Θάνος Τζήμερος – Φαήλος Κρανιδιώτης	48.087	0,81	-
ΕΝΩΝΩ ΣΥΜΜΑΧΙΑ ΕΛΕΥΘΕΡΙΑΣ	37.319	0,63	-
Οικολόγοι ΠΡΑΣΙΝΟΙ – ΠΡΑΣΙΝΗ ΕΝΟΤΗΤΑ	35.174	0,60	-
Κίνημα 21	34.920	0,59	-
ΑΝΤ.ΑΡ.ΣΥΑ – ΑΝΤΙΚΑΠΙΤΑΛΙΣΤΙΚΗ ΑΡΙΣΤΕΡΗ ΣΥΝΕΡΓΑΣΙΑ ΓΙΑ ΤΗΝ ΑΝΑΤΡΟΠΗ	31.746	0,54	-
ΠΙΝΟΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑΣ	27.578	0,47	-
ΕΝΩΣΗ ΚΕΝΤΡΩΝ	22.449	0,38	-
ΕΛΕΥΘΕΡΟΙ ΞΑΝΑ	20.429	0,35	-
ΚΙΝΗΜΑ ΦΤΩΧΩΝ ΕΛΛΑΔΟΣ	18.470	0,31	-
ΕΑΝ...	15.177	0,26	-
ΠΡΑΣΙΝΟ ΚΙΝΗΜΑ	14.652	0,25	-
ΤΩΡΑ ΟΛΟΙ ΜΑΖΟΙ (Τ.ΟΛ.ΜΑ)	14.059	0,24	-
ΚΟΜΜΟΥΝΙΣΤΙΚΟ ΚΟΜΜΑ ΕΛΛΑΔΑΣ (μαρξιστικό-λενινιστικό)	12.773	0,22	-
ΕΛΛΗΝΩΝ ΣΥΝΕΛΕΥΣΙΣ	12.749	0,22	-
ΚΑΠΝΙΣΤΙΚΕΣ ΟΜΑΔΕΣ ΓΙΑ ΤΗΝ ΤΕΧΝΗ ΚΑΙ ΤΗΝ ΕΙΚΑΣΤΙΚΗ ΣΥΓΚΡΟΤΗΣΗ	11.522	0,20	-
ΕΝΟΤΗΤΑ – ΑΛΗΘΕΙΑ ΕΝ.Α	11.412	0,19	-
ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΠΡΩΤΟΒΟΥΛΙΑ	6.087	0,10	-
Movement ΚΟΙΝΩΝΙΑ ΑΞΙΩΝ - ΦΙΛΕΛΕΥΘΕΡΗ ΣΥΜΜΑΧΙΑ	5.874	0,10	-
ΒΟΡΕΙΑ ΛΕΓΚΑ - ΚΡΑΜΑ	5.428	0,09	-
ΜΑΡΞΙΣΤΙΚΟ - ΛΕΝΙΝΙΣΤΙΚΟ ΚΟΜΜΟΥΝΙΣΤΙΚΟ ΚΟΜΜΑ ΕΛΛΑΔΑΣ	3.926	0,07	-

⁹⁷ Σύμφωνα με το Υπουργείο Εσωτερικών.

ΟΡΓΑΝΩΣΗ ΚΟΜΜΟΥΝΙΤΩΝ ΔΙΕΘΝΙΣΤΩΝ ΕΛΛΑΔΑΣ	1.950	0,03	-
SOCIAL Σύγχρονο Δημοκρατικό Κόμμα	1.016	0,02	-
ΟΡΓΑΝΩΣΗ ΓΙΑ ΤΗΝ ΑΝΑΣΥΓΚΡΟΤΗΣΗ ΤΟΥ ΚΚΕ	1.011	0,02	-
Στέφανος Προΐτης	155		-
ΝΕΑ ΔΟΜΗ	73		-
ΕΛΛΗΝΙΚΟ ΟΡΑΜΑ	27		-
Δημοσθένης Βεργής ΕΛΛΗΝΕΣ ΟΙΚΟΛΟΓΟΙ	1		-
ΣΥΝΟΛΟ	5.902.850	100	300

ΣΧΕΤΙΚΑ ΜΕ ΤΟ ΓΡΑΦΕΙΟ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΚΩΝ ΘΕΣΜΩΝ ΚΑΙ ΑΝΘΡΩΠΙΝΩΝ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΩΝ (ODIHR)

Το Γραφείο Δημοκρατικών Θεσμών και Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων (ODIHR) είναι το κύριο όργανο του ΟΑΣΕ που βοηθάει τα κράτη μέλη «να διασφαλίζουν τον πλήρη σεβασμό των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και των θεμελιωδών ελευθεριών, την τήρηση του κράτους δικαίου, την προώθηση των αρχών της δημοκρατίας και (...) να οικοδομούν, ενδυναμώνουν και προστατεύουν τους δημοκρατικούς θεσμούς, όπως επίσης να προωθούν την ανεκτικότητα σε όλη την κοινωνία» (Εγγραφο της Διάσκεψης Κορυφής του Ελσίνκι του 1992). Αυτό αναφέρεται ως η ανθρώπινη διάσταση του ΟΑΣΕ.

Ο ODIHR που έχει την έδρα του στη Βαρσοβία (Πολωνία) δημιουργήθηκε αρχικά ως Γραφείο για τις Ελεύθερες Εκλογές στη Διάσκεψη Κορυφής του Παρισιού το 1990 και άρχισε τη λειτουργία του τον Μάιο του 1991. Ένα χρόνο αργότερα, άλλαξε η επωνυμία του, ώστε να αντικατοπτρίζει τη διευρυμένη εντολή του που περιλαμβάνει τα ανθρώπινα δικαιώματα και τον εκδημοκρατισμό. Σήμερα απασχολεί πάνω από 150 άτομα.

Ο ODIHR είναι ο κύριος φορέας στον τομέα της **εκλογικής παρατήρησης** στην Ευρώπη. Κάθε χρόνο συντονίζει και οργανώνει την αποστολή χιλιάδων παρατηρητών προκειμένου να αξιολογήσουν κατά πόσο οι εκλογές στην περιοχή του ΟΑΣΕ διεξάγονται σύμφωνα με τις δεσμεύσεις του, άλλες διεθνείς υποχρεώσεις και πρότυπα για τις δημοκρατικές εκλογές και σύμφωνα με την εθνική νομοθεσία. Η πρωτότυπη μεθοδολογία του προσφέρει ενδεδειγμένη εικόνα της εκλογικής διαδικασίας στο σύνολό της. Μέσω προγραμμάτων παροχής τεχνικής βοήθειας, το Γραφείο Δημοκρατικών Θεσμών και Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων βοηθάει τα κράτη μέλη να βελτιώσουν το εκλογικό πλαίσιο τους.

Οι δραστηριότητες **εκδημοκρατισμού** του ODIHR περιλαμβάνουν: το κράτος δικαίου, τη νομοθετική στήριξη, τη δημοκρατική διακυβέρνηση, τη μετανάστευση και την ελευθερία κυκλοφορίας και την ισότητα φύλων. Ο ODIHR υλοποιεί ετησίως στοχευμένα προγράμματα παροχής τεχνικής βοήθειας, επιδιώκοντας την ανάπτυξη δημοκρατικών δομών.

Ο ODIHR συνδράμει επίσης ώστε τα κράτη μέλη να πληρούν τις υποχρεώσεις τους ώστε να προωθούν και να προστατεύουν τα **ανθρώπινα δικαιώματα και τις θεμελιώδεις ελευθερίες**, σύμφωνα με τις δεσμεύσεις του ΟΑΣΕ που αφορούν στην ανθρώπινη διάστασή του. Αυτό επιτυγχάνεται μέσω συνεργιών με διάφορους εταίρους, ώστε να προωθηθεί η συνεργασία, να ενισχυθούν οι ικανότητες και να παρασχεθεί εμπειρογνομosύνη σε θεματικούς τομείς, συμπεριλαμβανομένων των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, της καταπολέμησης της τρομοκρατίας, της ενίσχυσης των ανθρωπίνων δικαιωμάτων των ατόμων που έχουν πέσει θύματα εμπορίας, της εκπαίδευσης και κατάρτισης στα ανθρώπινα δικαιώματα, της παρακολούθησης και αναφοράς της κατάστασης των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, και των δικαιωμάτων και της ασφάλειας των γυναικών.

Στο πλαίσιο της **ανεκτικότητας** και των **μη διακρίσεων**, ο ODIHR παρέχει στήριξη στα κράτη μέλη, ενδυναμώνοντας την απόκρισή τους σε εγκλήματα μίσους και περιστατικά ρατσισμού, ξενοφοβίας, αντισημιτισμού και άλλες μορφές μισαλλοδοξίας. Οι δραστηριότητες του ODIHR που σχετίζονται με την ανεκτικότητα και την αμεροληψία επικεντρώνονται στους ακόλουθους τομείς: νομοθεσία, εκπαίδευση των φορέων επιβολής του νόμου, παρακολούθηση, αναφορά και εν συνεχεία παρακολούθηση των αποκρίσεων στα εγκλήματα μίσους και στα σχετικά περιστατικά, όπως και εκπαιδευτικές δράσεις που στοχεύουν στην προώθηση της ανεκτικότητας, του σεβασμού και της αμοιβαίας κατανόησης.

Ο ODIHR παρέχει συμβουλευτικές υπηρεσίες στα κράτη μέλη σχετικά με τις πολιτικές τους για τους **Ρομά** και τους **Σίντι**. Προωθεί την ανάπτυξη ικανοτήτων και τη δικτύωση μεταξύ των κοινοτήτων Ρομά και Σίντι και ενθαρρύνει τη συμμετοχή εκπροσώπων Ρομά και Σίντι σε όργανα λήψης αποφάσεων.

Όλες οι δραστηριότητες του ODIHR πραγματοποιούνται σε στενό συντονισμό και συνεργασία με τα κράτη μέλη του ΟΑΣΕ, τα όργανα του ΟΑΣΕ και τις ομάδες επιτόπιων δραστηριοτήτων, όπως επίσης και με άλλους διεθνείς οργανισμούς.

Περισσότερες πληροφορίες είναι διαθέσιμες στην ιστοσελίδα του ODIHR (www.osce.org/odihr)